

ADGANGEN TIL Å FØRE VITNER ANONYMT

Straffeprosessloven § 130 a

Kandidatnr: 210 og 328

Veileder: John Christian Elden

Leveringsfrist: 25.04.2005

Til sammen 23 559 ord

25.04.2005

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	1
1.1 PRESENTASJON AV TEMA OG PROBLEMSTILLINGER	1
1.2 OPPBYGGING AV OPPGAVEN	2
1.3 BEGREPSAVKLARING	2
2 RETTSKILDER	4
3 LOVENDRINGEN OM TILTAK FOR Å BESKYTTE AKTØRENE I STRAFFESAKER	4
3.1 RETTSTILSTANDEN FØR - BAKGRUNNEN FOR LOVENDRINGEN I § 130 A	4
3.2 SKRIKSAKEN	5
3.3 LOVENDRING	6
3.3.1 UTTALELSER OG FORARBEIDER	6
3.3.2 OT.PRP. NR. 40 (1999-2000)	7
3.3.3 HEDLUNDUTREDNINGEN	8
4 FRI BEVISFØRSEL	9
4.1 DET KONTRADIKTORISKE PRINSIPP	9
4.2 RETTEN TIL KRYSSFORHØR/EKSAMINASJON	10
4.3 RETTEN TIL DOKUMENTINNSYN	12
4.3.1 PÅ ETTERFORSKNINGSSTADIET	12
4.3.2 ETTER AT TILTALE ER TATT UT	14
4.4 FORSVARERENS ROLLE	14
4.4.1 FORHOLDET MELLOM FORSVARER OG TILTALTE	15
4.5 PÅTALEMYNDIGHETENS ROLLE	16
4.6 DOMSTOLENES ROLLE	17
4.6.1 BEVISVERDI	18
4.6.1.1 Fri bevisvurdering/bevisbedømmelse	18
4.6.1.2 Hvordan vurdere anonyme vitneprov?	18

5 LOVEN I PRAKSIS

5.1	STRAFFEPROSESSLOVEN § 130 A	19
5.1.1	LOVKOMMENTARER	20
5.1.2	VILKÅR I LOVEN	23
5.1.2.1	Sannsynligheten for at vilkårene skal inntre	26
5.1.2.2	Rettsmidler mot anonymitet	27
5.1.3	IDENTITETSDEFINISJON	27
5.1.4	BESLUTNINGSMYNDIGHETEN	27
5.1.5	TAUSHETSPLIKT	28
5.2	VITNEPLIKT	28
5.2.1	HOVEDREGEL	29
5.2.2	UNNTAK	29
5.3	HEL ELLER DELVIS ANONYMITET	30
5.3.1	HELT ANONYME VITNER	31
5.3.2	TILFELDIGHETSVITNER	32
5.3.3	POLITIAGENT - UNDERCOVER	33
5.3.3.1	Politiet som vitne	33
5.3.3.2	Politiet som undercover/hemmelig agent	33
5.4	EMK ART. 6	34
5.4.1	EMKS BETYDNING FOR NORSK STRAFFEPROSESS	35
5.4.2	FORTOLKNINGEN AV EMK ART 6 (1) OG (3) LITRA D	35
5.4.3	TILTALTES RETT TIL VITNEKSAMINASJON ETTER NORSK RETT	36

6 BESKYTTELSE TIL DEM SOM TRENGER DET?

6.1	GRUPPER SOM DEKKES	37
6.2	GRUPPER SOM FALLER UTENFOR	39
6.2.1	TILTALTES MOTIV	40
6.2.2	GEOGRAFISKE FORSKJELLER	41
6.2.3	ANDRE PROBLEMSTILLINGER	41

7 INTERNASJONAL PRAKSIS

7.1	MENNESKERETTSLIGE KRAV VED BRUK AV ANONYME VITNER	45
7.2	PRAKSIS FRA EMD	46
7.2.1	X VS. BELGIA	46

7.2.2	KOSTOVSKI VS. NEDERLAND	48
7.2.3	WINDISCH VS. ØSTERRIKE	54
7.3	DANSK RETT	58
7.4	SVENSK RETT	61
7.5	ENGELSK RETT	62
<u>8 BETENKELIGHETER RUNDT ANONYM VITNEFØRSEL</u>		<u>65</u>
8.1	DEBATT OG KRITIKK	66
8.2	ARGUMENTER FOR ANONYM VITNEFØRSEL	67
8.3	ARGUMENTER MOT ANONYM VITNEFØRSEL	69
8.3.1	VITNE SOM TILTALE KJENNER	72
8.3.2	VITNE SOM TILTALTE IKKE KJENNER	72
8.4	EN TRUSSEL MOT RETTSSIKKERHETEN?	72
8.5	ANONYMITET OG FORHÅNDSDØMMING	73
8.6	UTNYTTELSE AV § 130 A?	74
<u>9 BØR RETTSTILSTANDEN ENDRES?</u>		<u>74</u>
9.1	§ 130 A - EN POLITISK SKAPT PARAGRAF?	74
9.1.1	HEROINSAKEN	75
9.2	BURDE STRAFFERAMMEN VÆRE AVGJØRENDE?	77
9.3	REPRESALIER - EN REELL FARE?	78
9.4	KONKLUSJON	79
9.4.1	SAMMENFATNING AV DRØFTELSEN	79
9.4.2	BØR RETTSTILSTANDEN ENDRES?	81
<u>10 OPPSUMMERING</u>		<u>82</u>
<u>11 LITTERATURLISTE</u>		<u>84</u>

1. Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstillinger

Anonyme vitner har vært et omdiskutert tema over store deler av Europa i mange tiår. De fleste landene har kommet til at det ikke bør være tillatt å føre vitner anonymt, i alle fall ikke ved fullstendig anonymitet. Norge gjennomførte imidlertid en lovendring i 2001, der det ble åpnet for å føre vitner anonymt.

Vi ønsker derfor i denne oppgaven å rette søkelyset mot selve lovendringen. Hvorfor og hvordan kom spørsmålet om anonymitet for vitner overhodet på bane? Hvilke betenkeligheter medfører lovendringen? Og hva er det foreløpige resultatet etter at lovendringen trådte i kraft?

Resultatet i Skriksaken skapte en enorm debatt om behovet for å beskytte polititjenestemenn. Videre var det en stadig mer fremtredende oppfatning at vold og trusler også hindret andre vitner fra å stå frem. Dette på sin side medførte igjen rettsvesenets mulighet for oppklaring av sakene, og ble påstått å gi en viss grad av immunitet for lovbrøtterne. Skriksaken var den første høyesterettssaken hvor det eksplisitt ble uttalt at det ikke fantes lovhjemmel for anonym vitneførsel i norsk rett, og saken ligger således til grunn for vår drøftelse.

Oppgaven tar også for seg hvordan loven tolkes i praksis, og da særlig hvilke vilkår som må være oppfylt for at et vitne kan føres anonymt. I den forbindelse drøfter vi en del internasjonal praksis, som gir en pekepinn på hvordan lovbestemmelsen i EMK art.6, om en rettferdig rettergang, skal tolkes.

Til slutt stiller vi spørsmål ved det reelle behovet for lovendringen, og hvorvidt rettstilstanden bør endres.

1.2 Oppbygging av oppgaven

Oppgaven kan sies å være todelt. Den ene delen (pkt. 3,4,5,7) er hovedsaklig deskriptiv, en beskrivelse som tar for seg bakgrunnen for lovendringen, selve lovendringen, vilkår og grunnleggende juridisk teori. Her vil man også finne praksis, både nasjonal og internasjonal. Oppgavens andre del (pkt.6,8,9) er i større grad en drøftelse av betenkelighetene og problemstillingene rundt anonym vitneførsel.

1.3 Begrepsavklaring

Forkortelse av lover:

Grl.	Grunnloven	lov av 17. mai 1814
strl.	Straffeloven	lov av 22.mai 1902 nr.10
dl.	Domstolsloven	lov av 13. aug. 1915 nr. 5
tvml.	Tvistemålsloven	lov av 13.aug. 1915 nr. 6
strpl.	Straffeprosessloven	lov av 22.mai 1981 nr.25
alkhl.	Alkoholloven	lov av 2. juni 1989 nr. 27
mnskrl.	Menneskerettsloven	lov av 21.mai 1999 nr. 30

EMK - Den europeiske menneskerettighetskonvensjon:

En konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter. Konvensjonen verner en rekke sivile og politiske rettigheter.

EMD - Den europeiske menneskerettighetsdomstol:

Domstolen behandler klager over krenkelser av menneskerettighetene i stater som har ratifisert EMK.

Avgjørelser av Den europeiske menneskerettsdomstol:

A = Series A, Judgements and decisions, European Court of Human Rights
Publications (1961-1995)

RJD = Reports of Judgements and Decisions, European Court of Human Rights
(fra 1996)

SP - FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter:

En internasjonal konvensjon vedtatt av FNs generalforsamling i 1966. Konvensjonen inneholder blant annet en rekke bestemmelser om rettssikkerhet.

Siktede/tiltalte:

Den anklagede blir betegnet med forskjellige begreper på de ulike stadiene i straffeprosessen: anmeldt, mistenkt, siktet, tiltalt og domfelt. Vi velger å bruke noen av begrepene om hverandre i oppgaven.

Kontradiksjon:

Siktedes rett til å motsi de anklagene som rettes mot ham, også gjennom avhør av vitner.

NOU:

Forkortelse for Norges offentlige utredninger.

Ot.prp.:

Forkortelse for Odelstingsproposisjon.

St.prp.:

Forkortelse for Stortingsproposisjon.

2. Rettskilder

Vi har tatt utgangspunkt i strpl. § 130 a og dens forarbeider. Medieoppslag i forkant og kjølvannet av lovendringen, ligger også til grunn. Hovedtyngden av kildebruk er internasjonal praksis, da særlig EMD-avgjørelser og dansk rett. Ved bruk av EMD-avgjørelsene, har vi valgt å benytte den engelske oversettelsen. For andre kilder, henviser vi til litteraturlisten under pkt. 11.

3. Lovendringen om tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker

3.1 Rettstilstanden før – bakgrunnen for lovendringen i § 130 a

Det norske strafferettssystemet bygger på at lovbreakere skal stilles til ansvar for den kriminalitet de begår. I de senere år har kriminaliteten, ifølge mange, blitt både alvorligere og større i omfang. Det er viktig at samfunnet avdekker og bekjemper alvorlig kriminalitet. Dette sikrer en tillit til politiet, påtalemyndigheten og rettsvesenet i sin helhet, som er nødvendig for at et samfunn skal fungere.

Det fantes i norsk rett ingen anledning til å føre anonyme vitner inntil lovendringen i 2001. Det var og er imidlertid åpnet for at et vitne i visse tilfeller kan forklare seg uten at tiltalte får være tilstede i rettssalen, jf. strpl. § 284. Dette forhindrer likevel ikke at tiltalte får oppgitt vitnets personalia og vitneprovets innhold. Vitneprovet protokollføres, og er dermed tilgjengelig. Videre er § 284 ikke til hinder for at tiltalte har bekjente blant tilhørerne eller i korridorene som kan gjenkjenne vitnet av utseende. Bakgrunnen for at tiltalte ikke får være tilstede, er å skåne vitnet for belastningen ved å møte tiltalte og på den måten sikre en uforbeholden forklaring. Strpl § 284 er ikke tiltenkt å skjerme vitnets identitet.

3.2 Skriksaken¹

At det etter gjeldende rett ikke var adgang til å føre anonyme vitner, ble slått fast i Skriksaken. Der ble det stadfestet at det ikke finnes hjemmel i norsk rett for å tillate at et vitne forklarer seg anonymt.

Kjennelsen gjaldt spørsmål om hvorvidt to britiske polititjenestemenn, som hadde bistått Oslo politikammer i etterforskningen av tyveriet på Munchs bilde ”Skrik”, kunne avgi forklaring for retten uten å oppgi riktig navn og personalia jf. strpl. § 130. Begrunnelsen var at de da ville miste sin ”undercover” status og den tillit som de hadde opparbeidet seg over lengre tid i det kriminelle miljø.

Disse agentene skulle forklare seg direkte for retten, men under pseudonymer. Videre skulle deres politisjef stille som garantist for deres rette identitet.

Både byretten og lagmannsretten fant at det var adgang til å føre politivitnene under pseudonymer. De tiltalte påkjærte lagmannsrettens avgjørelse til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Kjæremålet ble avgjort av Høyesterett i avdeling i medhold av plenumsloven 1926 nr. 2 § 6, 2. ledd.

Høyesterett fant enstemmig at kjæremålet måtte tas til følge. De to britiske politivitnene kunne ikke avgi forklaring for lagmannsretten uten å oppgi riktig personalia jf. strpl. § 130.

Høyesterett uttaler: ” Jeg finner at straffeprosessloven § 130 ikke gir adgang til i rettsmøte å motta forklaring fra vitner uten at vitnenes personalia oppgis i rettsmøtet og nedtegnes i rettsboka. Verken forarbeider eller juridisk teori gir holdepunkter for å fortolke bestemmelsen innskrenkende. Det kan heller ikke ut fra bestemmelsens formål innfortolkes en begrensning fordi formålet går ut over en ren identifikasjon av vitnet.”

Førstvoterende viser til reglene om at et vitnes plikt til å oppgi personalia i rettsmøter har til formål å identifisere vitnet slik at retten kan være sikker på at det er rette

¹ Rt. 1997 s. 869

vedkommende som forklarer seg. Dessuten vil det ha betydning for den tiltaltes forsvar å kjenne vitnets identitet, bl.a for å kunne få frem vitnets bakgrunn og erfaringer for så å kunne etterprøve forklaringens troverdighet.

3.3 Lovendring

Høyesterett uttaler i Skriksaken at det hører under lovgiver å ta stilling til i hvilken utstrekning anonym vitneførsel bør tillates. I etterkant av dommen oppstår det en politisk debatt om hvorvidt det bør være adgang til å føre anonyme vitner. Debatten ender til slutt i en lovendring; strpl. § 130 a.

3.3.1 Uttalelser og forarbeider

Spørsmålet om anonyme vitner har blitt berørt ved flere anledninger.

Metodeutvalget i NOU 1997:15 anbefalte at spørsmålet om anonym vitneførsel ble utredet. Utvalget konstaterte at politiet har plikt til å iverksette nødvendige tiltak for å ivareta sikkerheten til vitner.²

Etter utvalgets syn er det grunn til å vurdere nøye om bruk av anonyme vitner er påkrevd. ”Det må tas i betraktning at det norske samfunnet er lite og gjennomsiktig slik at etterfølgende vitnebeskyttelse i form av ”ny” identitet vil være lite praktisk.”³

I 1998 utformet politimesteren i Oslo et brev⁴ til Justisdepartementet, med forslag til tiltak for å beskytte polititjenestemenn og vitner mot trusler og represalier. Han foreslo bl.a å endre strpl. § 284.

² NOU 1997:15 Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet s. 118-119

³ NOU 1997:15 s. 118

⁴ Jf. Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven mv. (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier mv.) s. 10

I januar 1999 ga justisdepartementet lagdommer Mary-Ann Hedlund i oppdrag å utrede spørsmålet om bruk av anonyme vitner (heretter kalt Hedlundutredningen). Denne kommer vi nærmere inn på i pkt. 3.3.3. Hedlund fraråder at det åpnes for full vitneanonymitet, men stiller seg positiv til forskjellige former for delvis anonymitet.⁵

Riksadvokaten kom i brev av juni 1999 med forslag til ny bestemmelse i straffeloven (nå § 132 a), som retter seg mot den som forulemper vitner og andre aktører i rettspleien.⁶

Justiskomiteen har i flere sammenhenger vært opptatt av spørsmålet om bruk av anonyme vitner, bl.a i St.prp. nr. 1 (1998-1999) hvor Stortinget ba regjeringen om å ”vurdere tiltak som ytterligere kan styrke politiets arbeidssituasjon og gi et bedre strafferettslig vern for den enkelte polititjenestemann”.⁷ Dette dreier seg da om hvorvidt polititjenestemenn som vitner i saker skal få opptre anonymt eller under pseudonym.

Nåværende justisminister Odd Einar Dørum uttalte i 1999 at ” Det er en trussel mot rettsstaten når politiet og vitner blir utsatt for trusler og represalier fra kriminelle miljøer som er under etterforskning eller strafferettslig forfølgning. ” Uttalelsen kommer i forbindelse med en pressemelding etter høringsbrevet med det nye lovforslaget som ble fremlagt 01.10.99.⁸

3.3.2 Ot.prp. nr. 40 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier mv.)

I proposisjonen foreslår departementet å endre bestemmelser i straffe- og straffeprosessloven mv. for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og represalier. Departementet mener at lovendringene særlig vil ha betydning ved organisert kriminalitet og annen alvorlig kriminalitet.

⁵ Vedlegg 1 til Ot.prp. nr. 40

⁶ Ot.prp. nr. 40 s. 10

⁷ Se Budsjett-innst. S. nr. 4 (1998-1999)

⁸ Pressemelding fra Justisdepartementet 01.10.1999

Tiltakene begrunnes i at det ikke kan aksepteres at vitner og andre aktører i straffesaker utsettes for trusler og represalier. Rettssamfunnets evne til å avdekke og bekjempe kriminalitet svekkes fordi vitner ikke tør stå frem. Det uttales i proposisjonen: ”Hvis vitner ikke tør å forklare seg, får vi den meget uheldige situasjon at jo mer ondsinnet og hensynsløs en forbryter er, desto vanskeligere blir det å få ham dømt.”⁹

Departementet foreslår at det på nærmere vilkår åpnes for bruk av anonyme vitner i norske straffesaker. Videre foreslås en rekke endringer i prosesslovgivningen for å tilpasse regelverket til de foreslåtte bestemmelsene om anonym vitneførsel.

3.3.3 Hedlundutredningen¹⁰

Etter Skrikdommen fikk lagdommer Mary-Ann Hedlund i oppdrag av Justisdepartementet å utrede spørsmålet om bruk av anonyme vitner. Begrunnelsen var at det så ut til å være et økende problem at vitner nektet å forklare seg, eller tilbakeholdt opplysninger i frykt for represalier.

Departementet ønsket at utredningen skulle ta for seg ulike problemstillinger. Burde det være adgang for helt eller delvis anonym vitneførsel i retten? Hvilke omstendigheter rundt vitnet burde eventuelt anonymiseres og hvilke vilkår burde gjelde? Videre hvorvidt personalia om vitnet burde oppgis, om det burde være særregler for politivitner og hvorvidt anonymiteten også burde gjelde overfor tiltaltes forsvarer. Hedlund drøfter samtlige problemstillinger både internrettslig, og i forhold til EMK og internasjonal rett.

⁹ s. 7

¹⁰ Vedlegg 1 til Ot.prp. nr. 40

4. Fri bevisførsel

Utgangspunktet i norsk straffeprosess er at partene i en straffesak kan føre de bevis de ønsker.

Formålet med bevisførselen er å føre bevis for om de faktiske vilkårene for å ilegge straff er oppfylt. Bevisføringen foregår ved at partene legger frem de bevis de mener er til deres fordel. Påtalemyndigheten har imidlertid en plikt til å fremlegge bevis som både taler mot og for siktede. Dette følger bl.a av objektivitetsplikten. Se mer om objektivitetsplikten i pkt. 4.4.

Under bevisførselen er prinsippene om muntlighet og bevisumiddelbarhet av stor betydning. De bidrar til å fremme rettssikkerheten og tilliten til rettssystemet. Videre gir de også grunnlag for kontradiksjon. Alle disse hensynene er viktige for å få frem den riktige avgjørelsen.

Muntlighetsprinsippet fremkommer blant annet gjennom at hovedforhandlingen skal være muntlig, jf. strpl. § 278, første ledd. Det skriftlige bevismaterialet skal i tillegg presenteres muntlig, jf. strpl. § 302. Prinsippet kommer også frem i strpl. § 305, som sier at man bare skal ta hensyn til det som kommer frem under hovedforhandlingen.

Bevisumiddelbarhetsprinsippet tilsier at bevisene i en straffesak så langt mulig skal føres direkte for den dømmende rett. Slik får retten direkte kontakt med partene og vitner, noe som igjen forenkler bevisvurderingen.

4.1 Det kontradiktoriske prinsipp (Hva innebærer det og hvilke betenkeligheter medfører anonym vitneførsel i forhold til prinsippet?)

Kontradiksjon er et av grunnprinsippene i straffeprosessen. Reglene som gir uttrykk for dette prinsippet har til felles at de tar sikte på å ivareta et bestemt hensyn, nemlig hensynet til kontradiksjon.¹¹

¹¹ Hov I (1999) kap. 3

Prosesen i en straffesak baserer seg på åpenhet og rettferdighet. Dette har sammenheng med at siktede i straffesaker har rett på en rettferdig rettergang, jf. EMK art. 6 (1) og (3).

Utgangspunktet for kontradiksjon er at partene skal få anledning til å uttale seg før det avsies dom. Dette er nedfelt i strpl. § 92.

Gjennomføringen av det kontradiktoriske prinsipp regnes som en vesentlig rettssikkerhetsgaranti. Siktede i en straffesak har rett til å ta til motmæle i forbindelse med anklagene som rettes mot ham.

Kontradiksjonsprinsippet gjennomføres videre gjennom flere regelsett i strpl., blant annet gjennom partenes rett til å være til stede, ha ordet, stille spørsmål og få innsyn i sakens dokumenter.

Siktede skal som utgangspunkt innkalles til alle rettsmøter. Dette følger av strpl. § 86, jf. §§ 243 og 275. Videre har siktede krav på å få beskjed om hvilke bevis påtalemyndigheten vil føre, jf. strpl. § 264. Slik kan siktede (og/eller hans forsvarer) forberede seg på å imøtekomme de bevis som fremlegges.

Når påtalemyndigheten fører vitner som ledd i sin bevisførsel, kommer det kontradiktoriske prinsipp til uttrykk gjennom at tiltalte har rett til å eksaminere disse, jf. strpl. § 135.

4.2 Retten til kryssforhør/eksaminasjon

Siktedes rett til å avhøre vitner som blir ført mot ham bygger, i likhet med retten til egen vitneførsel, på flere rettspolitiske hensyn. Prinsippet om "equality of arms" i EMK art. 6 (3) litra d, tilsier at partene i en straffesak skal være mest mulig likestilte.

Utgangspunktet er at siktede, gjennom sin forsvarer, skal ha mulighet til å avhøre vitnet på lik linje med aktoratet.¹²

Dette medfører at forsvarer ofte ønsker bakgrunnsinformasjon om vitnet som han kan bruke i sin eksaminasjon av vitnet. Slik bakgrunnsinformasjon vil være vesentlig begrenset, hvis ikke også utilgjengelig, dersom vitnet føres anonymt.

Mary-Ann Hedlund beskriver dette forholdet i sin utredning i forbindelse med anonym vitneførsel: ”Enkelte saker er dessuten av en slik karakter at forsvareren ikke vil ha samme muligheter som tiltalte til å avsløre eventuelle fiendtlige holdninger, egeninteresser eller andre omstendigheter som vil være av betydning for å vurdere vitnets troverdighet og pålitelighet.”¹³

Det fremkommer i Ot.prp. nr.40 at departementet og en del høringsinstanser har betenkeligheter i forbindelse med at den tiltalte ikke får den samme muligheten som ellers til å imøtegå det vitnet sier dersom det føres anonymt. Departementet uttaler: ”Når den tiltalte ikke vet hvem vitnet er, er det vanskelig for ham å påvise at vitnet kan ha skjulte motiver for å forklare seg uriktig.”¹⁴

Byrettsdommer John I. Henriksen uttaler i samme proposisjon følgende:

”Ved å åpne for at vitner skal kunne forklare seg anonymt vil man (...) oppleve at deres prov helt eller delvis er gitt eller tilpasset deres egen interesse. Den kontroll forsvareren og fagdommerne vil kunne utøve omkring vitnets troverdighet ved å få kjennskap til vitnets identitet, vil være minimal. Opplysninger om vitnet ellers, for eksempel om det er tidligere straffet, om det selv er involvert i saken, vil være taushetsbelagt uavhengig av anonymiteten, dels vil vitnet kunne nekte å svare på slike spørsmål, både for å beskytte seg mot inkriminering og mot at identiteten røpes.”¹⁵

¹² Jebens (2004) s. 530

¹³ Hedlundutredningen, Ot.prp. nr. 40 s. 144

¹⁴ Ot.prp. nr. 40 s. 25

¹⁵ Ot.prp. nr. 40 s. 28

Forsvarergruppen av 1977 uttaler at: ”Skal man først vite mindre om vitnene enn det som er normalt, er det i alle fall viktig å kunne danne seg et egeninntrykk av vedkommende i retten, og herunder merke seg reaksjonsmåter etc. i forbindelse med gjennomføringen av det kontradiktoriske prinsipp.”¹⁶ Denne uttalelsen kommer etter at departementet foreslår at det kan tas i bruk fysiske eller tekniske hjelpemidler for å holde vitnets identitet skjult.

Departementet fremhever likevel at i de sakene der det er mest aktuelt å bruke anonyme vitner, vil den tiltalte vanligvis ikke ha kjennskap til vitnet fra før. Dette gjelder for politivitner som har deltatt i skjult etterforskning og de såkalte tilfældighetsvitnene. I slike tilfeller hevder departementet at det vil ha liten betydning for tiltaltes muligheter for å forsvare seg at han ikke vet hvem vitnet er. Men dersom den tiltalte har mulighet for å finne ut hvem vitnet er, må avhøret skje på en slik måte at vitnetes identitet ikke blir avslørt.

4.3 Retten til dokumentinnsyn

Det er en forutsetning for en reell og effektiv kontradiksjon i straffeprosessen at partene er forberedt på å skulle imøtegå hverandre. Slik vil prinsippet om dokumentinnsyn ikke bare være en forlengelse av kontradiksjonsprinsippet, men i praksis være ett av de mest sentrale temaene i prinsippet. Spørsmålet videre er altså i hvilken grad mistenkte/siktede, gjennom sin forsvarer, har rett til innsyn i sakens dokumenter. Påtalemyndigheten på sin side, kan ikke kreve at tiltalte legger frem sine dokumenter, eller nekte ham å føre de som bevis i saken.

4.3.1 På etterforskningsstadiet

Det er straffeprosessloven § 242 som regulerer mistenkte og hans forsvarers innsyn i sakens dokumenter på etterforskningsstadiet. Det heter at mistenkte og hans forsvarer på begjæring som hovedregel skal gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter.

¹⁶ Ot.prp. nr. 40 s. 41

Denne bestemmelsen gir også uttrykk for et regelsett som skal ivareta kontradiksjonen i en straffeprosess. Mistenkte skal i utgangspunktet gjøres kjent med de anklager som rettes mot ham, og de bevis som opprettholder mistanken.

Begrensningen for den siktede ligger i hvorvidt innsyn kan skje uten skade eller fare for etterforskningens øyemed eller for tredjemann. Når man snakker om skade eller fare for etterforskningens øyemed, er det faren for bevisforspillelse det ofte siktes til.¹⁷ Og da spesielt faren for at mistenkte skal kunne påvirke vitner eller andre mistenkte i saken for å fjerne bevis, avgi uriktige forklaringer eller lignende.¹⁸ Forsvareren kan i slike tilfeller få innsyn, men da pålegges taushetsplikt overfor sin klient.

Faren for at innsyn i saksdokumentene vil kunne påvirke mistenktes egen forklaring vil også i noen tilfeller kunne begrunne et avslag på en begjæring om dokumentinnsyn. Når det gjelder tredjemann, sikter bestemmelsen til faren for at et vitne kan bli forulempet dersom navnet på vedkommende eller vitnets forklaring gjøres kjent for mistenkte eller hans forsvarer.¹⁹

Det kan oppstå problemer i forbindelse med mistenktes innsynsrett dersom et vitne føres anonymt. Derfor fastslår § 242, 2.ledd at mistenkte ikke kan få innsyn i opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent dersom det er begjært anonym vitneførsel jf. § 130 a.

Dokumentinnsynet begrenses ytterligere gjennom bestemmelsen i § 242 a. Her kan retten etter begjæring fra statsadvokaten beslutte at påtalemyndigheten kan nekte den siktede og hans forsvarer innsyn i opplysninger som påtalemyndigheten ikke vil påberope som bevis i saken. Vilkårene for å beslutte dette er i stor grad i samsvar med vilkårene for å beslutte anonym vitneførsel etter § 130 a.

Etter strpl. § 242, første ledd, andre punktum står den offentlig oppnevnte forsvarer i en særstilling i forhold til en forsvarer som er engasjert privat. Dette innebærer at den

¹⁷ Norsk lovkommentar (2002)

¹⁸ Jf. Rt.1993 s. 1142

¹⁹ Norsk lovkommentar (2002)

offentlige forsvarer kan ikke nektes innsyn i dokumenter som enten fremlegges eller har vært fremlagt i rettsmøte.²⁰

4.3.2 Etter at tiltale er tatt ut

De begrensninger i innsynsretten som følger av § 242 er midlertidige, i den forstand at de kun gjelder på etterforskningsstadiet. Når tiltale er tatt ut, reguleres innsynsretten av § 264 jf. § 267.

Her fremkommer at sakens dokumenter skal sendes forsvareren sammen med tiltalebeslutningen og bevisoppgaven. Dette innebærer at tiltalte og hans forsvarer som utgangspunkt har rett til å gjøre seg kjent med alle sakens dokumenter, da også vitneforklaringer som er avgitt til politiet.

Som hovedregel gjelder reglene om at vitner også må oppgi personalia ved avhør av politiet, jf. strpl. § 234. Opplysningene skal således fremgå av avhørsrapporten, og vitnets navn skal også nedfelles i påtalemyndighetens bevisoppgave.

Men dersom påtalemyndigheten ønsker å begjære et vitne ført anonymt jf. § 130 a, skal vitnets navn og andre opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent, ikke nevnes.

4.4 Forsvarerens rolle

Forsvarerens oppgave i en straffeprosess består i utgangspunktet av å ivareta siktedes interesser, og i tillegg sørge for at siktedes rettssikkerhet ivaretas gjennom hele prosessen.

²⁰ Jf. Rt. 1993 s. 1121 er dokumentene å anse som en helhet. Dette innebærer at alle dokumenter som finnes når et rettsmøte avholdes, skal regnes som "fremlagt".

4.4.1 Forholdet mellom forsvarer og tiltalte

I strpl. § 130 a, tredje ledd, tredje punktum oppstilles det en mulighet for at forsvarer skal kunne få informasjon om et vitne som føres anonymt. Forsvareren har her en rett, men ingen plikt til å kjenne identiteten. Dette fremkommer av strpl. § 130 a, fjerde ledd. For at anonymiteten skal sikres, må forsvareren videre pålegges taushet overfor sin egen klient om forhold som kan avdekke vitnets identitet, jf. femte ledd.

Slik taushetsplikt kan være med på å svekke det tillitsforholdet som mange forsvarere ser som nødvendig at må foreligge mellom forsvarer og tiltalte. Mange forsvarere har uttalt at de ikke ønsker å få andre opplysninger enn de som kan bringes videre til klienten.

Den Norske Advokatforening har uttalt at det er betenkelig med en ordning som innebærer at forsvareren får opplysninger som han ikke kan meddele klienten. Den sier blant annet: ”Tillit og åpenhet i forholdet mellom forsvarer og tiltalte er grunnleggende for å kunne utføre forsvarervervet på en betryggende måte. (...) Hemmelighold fra forsvarers side overfor tiltalte på ett punkt, kan smitte over på tilliten mellom disse i sin alminnelighet og derfor virke generelt negativt.”²¹

Forsvarere som mottar informasjon om det anonyme vitnet vil kunne oppleve at de kommer i en konfliktsituasjon, ved at de ikke kan videreformidle den informasjonen de i så fall vil besitte. Det er ikke sjelden at den tiltalte innehar en del informasjon om de vitner som føres, og slik informasjon vil heller ikke fremkomme når tiltalte ikke får greie på hvem vitnet er. Den Norske Advokatforening uttaler videre: ”Blir han (les tiltalte) avskåret fra informasjon om påtalemyndighetens bevistilbud, vil både han og forsvareren bli hindret i muligheten for en kritisk prøving av tiltalen.”²²

²¹ Ot.prp. nr. 40 s. 44

²² Ot.prp. nr. 40 s. 44

Det er i tillegg fastlagt visse retningslinjer for forsvarere. Forsvareren bør bare godta dokumentinnsyn med pålegg om taushetsplikt overfor klienten, jf. strpl. § 242, dersom klienten samtykker.²³

4.5 Påtalemyndighetens rolle

Det er det offentliges oppgave å etterforske og påtale straffbare handlinger. Likeledes har det offentlige en viss plikt til også å beskytte de samfunnsborgerne som er med på å oppklare forbrytelser som siden domfeller lovovertredere.

Det er i rettssystemets interesse at straffesaker blir så godt som mulig opplyst. På denne måten sikrer man flere riktige avgjørelser, og siktedes rettssikkerhet ivaretas på best mulig måte.

Vitner kan bli engstelige og redde for å anmelde lovbrudd, for deretter å avlegge vitneprov i retten av frykt for represalier. En konsekvens av dette kan være at alvorlige lovbrudd ikke kommer til politiets kunnskap i det hele tatt.

Politimesteren i Oslo sa i sitt brev til Justisdepartementet i 1998 følgende: ”Mange av de ofre/vitner som politiet har med å gjøre, uttrykker en følelse av avmakt mot den kriminalitet og de kriminelle personer de utsettes for.”²⁴ Her uttrykker hun bekymring for utviklingen, nemlig at flere og flere vitner ikke tør stå frem i frykt for å bli utsatt for trusler eller represalier i etterkant av saken.

Det er et grunnleggende prinsipp i norsk prosess at påtalemyndigheten bærer bevisbyrden i straffesaker. Dette innebærer at påtalemyndigheten gjennom sin bevisførsel må sørge for å bevise ”utover enhver tvil” at den siktede har begått handlingen han er anklaget for. I de tilfeller der det er vitner til kriminelle handlinger, vil det kunne være særdeles viktig for politiet å få den informasjon vitnene innehar.

²³ Jf. Den Norske Advokatforenings ”Retningslinjer for forsvarere” pkt. 3.1

²⁴ Ot.prp. nr. 40 s. 14

Dette er viktig slik at påtalemyndigheten i etterkant skal kunne avgjøre tiltalespørsmålet basert på en best mulig opplyst sak..

Under straffesaken har påtalemyndigheten en objektivitetsplikt. Det er en like viktig oppgave for påtalemyndigheten å sørge for at de uskyldige går fri som det er å sørge for at de skyldige blir dømt. De må derfor på hvert trinn av saken legge like stor vekt på å finne frem til de forhold som taler i siktedes favør, som til de forhold som taler til hans ugunst, jf. strpl. § 226 (3).²⁵

4.6 Domstolens rolle

Det følger av strpl. § 294 at retten skal sørge for at saken blir fullstendig opplyst. Partene har i utgangspunktet ansvar for bevisførselen, men retten har et overordnet ansvar. Retten skal i den forbindelse særlig se til at uskyldige ikke blir dømt. Dette er en forlengelse av det legalitetsprinsippet som fremkommer av Grl. § 96, nemlig at ingen skal dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom.

Bestemmelsen i strpl. § 294 kan ikke tas direkte på ordet. Det vil som regel være svært vanskelig, hvis ikke totalt umulig for retten å oppnå en fullstendig opplysning av saken. Poenget med begrepet ”fullstendig opplyst” er at retten skal sørge for at saken er så godt opplyst som mulig. I denne vurderingen ligger det en avveining av hva som er rimelig og praktisk mulig, og ikke minst hva som er økonomisk forsvarlig i forhold til sakens alvor. Dette kan medføre at retten i noen tilfeller ser seg nødt til å avskjære innhentelse av nytt bevis, selv om beviset vil kunne opplyse saken ytterligere.²⁶

²⁵ Hov II (1999) s. 166-167

²⁶ Norsk lovkommentar (2002)

4.6.1 Bevisverdi

4.6.1.1 Fri bevisvurdering/bevisbedømmelse

Formålet med bevisbedømmelsen er å slå fast hvilke kjensgjerninger som skal kunne legges til grunn for dommen. Utgangspunktet er at retten står fritt i sin vurdering av bevisene. Prinsippet om fri bevisbedømmelse er nedfelt i tvml. § 183. Strpl. har ingen tilsvarende bestemmelse. Dette kommer sannsynligvis av at prinsippet i dag anses som selvsagt.²⁷

Likevel er det ikke alle bevis retten har adgang til å ta i betraktning. Det følger av strpl. § 305 at retten bare kan ta hensyn til de bevis som er ført under hovedforhandling. Det er rettsboken som føres under hovedforhandlingen som skal gi uttrykk for de bevis som er ført, jf. strpl. § 18 nr. 2.²⁸

4.6.1.2 Hvordan vurdere anonyme vitneprov?

Utgangspunktet er at rettens bevisbedømmelse er fri, og at de bevis som føres har samme vekt. Vi ser likevel problemer ved bruk av anonyme vitneprov.

Et vitnebevis kan sies å ha en verdi som består av to faktorer. Det ene er forklaringens innhold og det andre er forklaringens troverdighet. Troverdigheten vil blant annet bero på tilliten til vitnets fysiske observasjonsevne, hukommelse og sist, men ikke minst vitnets objektivitet.

Problemet ved at vitnet stiller anonymt, er at eventuelle bakenforliggende motiver ikke vil komme frem på grunn av manglende kontradiksjon. Dette vil være med på å forringe bevisets verdi, da vitneprovet vil ha en sterk grad av ensidighet i påtalemyndighetens favør.

²⁷ Hov I (1999) s. 247-248

²⁸ Hov I (1999) s. 248-249

5. LOVEN I PRAKSIS

5.1 Strpl. § 130 a:

I saker om overtredelse av straffeloven §§ 132 a, 151 1, 162 annet eller tredje ledd, 192, 229 tredje straffalternativ, 231, 233, 266, 268 jf. § 267, § 317 jf. § 162 annet eller tredje ledd eller alkoholloven § 10-1 tredje ledd; eller forsøk på slik forbrytelse kan retten etter begjæring fra statsadvokaten ved kjennelse bestemme anonym vitneførsel når det om vitnets identitet blir kjent, kan være fare

a) for en alvorlig forbrytelse som krenker livet, helsen eller friheten til vitnet eller til noen vitnet står i et slikt forhold til som nevnt i § 122, eller

b) for at muligheten for et vitne til å delta skjult i etterforskningen av andre saker av den art som er nevnt foran, blir vesentlig vanskeliggjort.

Anonym vitneførsel kan besluttet bare dersom det er strengt nødvendig og det ikke medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar.

Anonym vitneførsel kan gå ut på ett eller flere av følgende tiltak:

a) at vitnets navn ikke opplyses,

b) at det ikke gis andre opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent, eller

c) at det settes i verk fysiske eller tekniske tiltak for å holde vitnets identitet hemmelig.

Dommere, lagrettemedlemmer, aktor og forsvarer skal opplyses om vitnets navn og gjøres kjent med andre forhold som er av betydning for saken. Opplysningene skal likevel ikke gis til forsvareren dersom han motsetter seg det.

De som får opplysninger etter tredje ledd, plikter å bevare taushet om alle opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent. Avslår retten begjæringen om anonym vitneførsel, faller taushetsplikten bare bort når det er klart at påtalemyndigheten likevel vil føre vitnet under full identitet jfr. § 130. Polititjenestemenn som kjenner vitnets identitet, har tilsvarende taushetsplikt.

En avgjørelse under saksforberedelsen av om anonym vitneførsel skal tillates, treffes i lagmannsretten av tre fagdommere. I herreds- eller byretten tar rettens formann avgjørelsen.

En kjennelse som tillater anonym vitneførsel, skal angi det saksforholdet som retten har funnet bevist som grunnlag for avgjørelsen. Retten skal også opplyse de grunner den har lagt vekt på ved avgjørelsen av om vilkårene i bestemmelsen her er oppfylt.

5.1.1 Lovkommentarer

Paragrafen ble tilføyd ved lov 28. juli 2000 nr. 73, som trådte i kraft 1. august 2001, jf. forskrift 6. juli 2001 nr. 756.

Før paragrafen trådte i kraft 1. august 2001 var den alminnelige oppfatning at det etter strpl. ikke var adgang til anonym vitneførsel, jf. Skriksaken.

Avveiningen hvorvidt paragrafen kan anvendes, vil bero på en helhetsvurdering hvor hensynet til vitnets sikkerhet må avveies mot tiltaltes praktiske muligheter til å føre et effektivt forsvar. Ved denne avveining er det viktig at rettergangen gjennomføres på en måte som mest mulig avhjelper de ulemper som en anonymisert vitneførsel medfører.

Dersom en dommer har besluttet anonym vitneførsel, vil dette på grunn av de strenge vilkår som er stilt i paragrafen for bruk av anonym vitneførsel kunne medføre at dommerens beslutning er egnet til å svekke tilliten til hans uhildethet, slik at dommeren ikke senere vil kunne ta standpunkt til for eksempel bruk av tvangsmidler eller avsi dom i saken, jf. dl. § 108. I forarbeidene er det forutsatt at man for å unngå slike habilitetsproblemer bør legge opp til rutiner som gjør at en dommer som har behandlet en begjæring om anonym vitneførsel, ikke senere skal behandle en begjæring om bruk av tvangsmidler i samme sak eller pådømme saken.²⁹

Paragrafen gjelder i alle tilfeller hvor et vitne forklarer seg for retten, uavhengig av om det skjer under etterforskingen eller under hovedforhandlingen og uavhengig av hvilken instans som skal foreta avhøret. Om bruk av anonyme vitner i politiavhør, se § 234 a.

²⁹ Jf. Ot.prp. nr. 40 s. 61

Anonym vitneførsel kan besluttes kun i de saker som er uttrykkelig oppregnet i første ledd. Overtredelse av alkoholloven ble tilføyd under Stortingets behandling, jf. Innst.O. nr. 78.³⁰

Adgangen til anonym vitneførsel gjelder i ”saker om overtredelse” av de straffebud som er nevnt i første ledd. Det er ikke stilt krav om at det skal foreligge skjellig grunn til mistanke om overtredelse av de oppregnede straffebud. Det er tilstrekkelig at det er rimelig grunn til å etterforske saken, jf. § 224. Det vises for så vidt til at bestemmelsen om anonym vitneførsel også gjelder for rettslige avhør under etterforskningen

Dersom saken gjelder flere straffbare forhold, og bare ett eller noen av disse faller innenfor oppregningen i første ledd, må retten ved vurderingen av om vilkårene for anonym vitneførsel er oppfylt, bare ta hensyn til det forhold som kan gi grunnlag for anonym vitneførsel. Dersom retten beslutter anonym vitneførsel, må det innebære at vitnet også forklarer seg anonymt om poster i siktelsen som ikke i seg selv kan gi grunnlag for anonymitet. Dette er noe retten må ta hensyn til ved vurderingen av om anonym vitneførsel skal tillates.³¹

Dersom det er flere siktede i saken og vitnets forklaring vil kunne gjelde flere enn én av de siktede, må vilkårene for anonym vitneførsel være oppfylt overfor hver enkelt av de siktede. I forarbeidene er det forutsatt at det ikke kan godtas at vitnet får forklare seg anonymt i forhold til begge siktede bare fordi retten beslutter anonym vitneførsel overfor én av dem.³²

Etter første ledd bokstav b kan det også treffes beslutning om anonym vitneførsel når det kan være fare for at muligheten for et vitne til å delta skjult i etterforskningen av andre saker av den art som er oppregnet i bestemmelsen, blir vesentlig vanskeliggjort dersom vitnets identitet blir kjent. Formålet med anonym vitneførsel i slike tilfeller vil være å beskytte en polititjenestemann som har opptrådt som spaner eller har infiltrert et kriminelt miljø under dekknavn (”undercover agent”). Bestemmelsen skal sikre at

³⁰ Innst.O. nr. 78 (1999-2000) s. 6-7

³¹ Bjerke og Keiserud (2001) s. 522

³² Jf. Ot.prp. nr. 40 s. 112-113

polititjenestemenn som brukes skjult i etterforskingen av alvorlige straffesaker, skal kunne benyttes til nye oppdrag. Bestemmelsen er ikke begrenset til polititjenestemenn, men de øvrige vilkårene i bestemmelsen vil sjelden være oppfylt når andre enn politiet har deltatt skjult i etterforskingen.³³

I forbindelse med vilkårene oppstilt i annet ledd, fremgår det av forarbeidene at det særlig er i to situasjoner hvor spørsmålet om bruk av anonym vitneførsel vil kunne være aktuelt. Nemlig når vitnet ikke har noen tilknytning til lovbryteren og helt tilfeldig har vært vitne til en forbrytelse ("tilfeldighetsvitne"), og hvor det dreier seg om et politivitne som har deltatt i skjult etterforskning. I slike saker vil det ofte være uten betydning for den siktede å kjenne vitnets identitet. Riktignok kan det være grunn til å stille spørsmål ved vitnets generelle troverdighet, men dette vil vanligvis kunne gjøres uavhengig av om den siktede kjenner identiteten eller ikke.³⁴

Betenkelighetene ved anonym vitneførsel blir større dersom vitnets forklaring vil kunne være av avgjørende betydning for sakens utfall, noe EMD har lagt stor vekt på.

Det følger av fjerde ledd at rettssakens aktører – dommere, lagrettemedlemmer, aktor og forsvarer – skal gis opplysning om vitnets navn og også gjøres kjent med andre forhold som er av betydning for saken.

Forsvareren vil likevel ha adgang til å motsette seg å motta slike opplysninger. Med "andre forhold" som er av betydning for saken, vil det i særlig grad dreie seg om opplysninger som nevnt i tredje ledd bokstav b. I forarbeidene er nevnt som eksempel opplysning om vitnets bopel i tilfelle hvor det fremgår at vitneobservasjonen er foretatt fra bopelen. Opplysninger om bopelen vil her kunne være av betydning for vurderingen av forklaringens betydning, for eksempel hvor lang avstand det var til gjerningsstedet etc.³⁵

³³ Bjerke og Keiserud (2001) s. 524

³⁴ Bjerke og Keiserud (2001) s. 525

³⁵ Bjerke og Keiserud (2001) s. 525

5.1.2 Vilkår i loven

I § 130 a, første ledd er det angitt hovedvilkårene for at retten kan beslutte anonym vitneførsel i de saker som er oppregnet i leddet. Det følger av første ledd bokstav a at anonym vitneførsel kan besluttes når det kan være fare for en alvorlig forbrytelse som krenker livet, helsen eller friheten til vitnet eller noen vitnet står i et slikt forhold til som nevnt i strpl. § 122 dersom vitnets identitet bli kjent.

Begrepet ”alvorlig forbrytelse som krenker livet, helsen eller friheten” er det samme som i reglene om særreaksjoner i strl. §§ 39 flg. Slik de lyder etter lovendringen 17.januar 1997 nr. 11 som trådte i kraft 1. januar 2002, jf. Lov 15. juni 2001 nr. 64 del I og del IV nr. 1. Det fremgår av forarbeidene at det her særlig siktes til en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse eller ildspåsettelse, men at også andre forbrytelser kan omfattes av begrepet.

Hva utgjør ”fare for helse”? Det kan være noe uklart hvilken grad av voldsrisiko som er tilstrekkelig til å være ”fare for helse”. Tap av helse innebærer et krav til en fysisk skade. Risiko for legemsfornærmelse etter strl. § 228 1. alternativ dekker ikke skade. Slikt sett må det stilles krav om risiko for en legemsbeskadigelse eller en legemsfornærmelse etter strl. § 228 2. eller 3. alternativ.

Hva utgjør ”fare for frihet”? Dette kan f.eks være en situasjon der tiltalte eller hans allierte planlegger å kidnappe vitnet for en kortere eller lengre periode. Dette er kanskje ikke et praktisk alternativ, men ikke helt utenkelig rett forut for en sak. En slik fare for friheten vil, dersom den realiseres, kunne sette vitnet i en situasjon som truer dets helse.

Det er ikke bare fare for alvorlige forbrytelser rettet mot vitnet som kan gi grunnlag for anonym vitneførsel. Også hvor vitnets nærmeste, jf. § 122, er utsatt for slik fare, vil anonym vitneførsel kunne besluttes.

Det er tilstrekkelig med ”fare” for de forbrytelser som er nevnt i første ledd bokstav a. Farevurderingen må i stor grad baseres på vitnets egen oppfatning av situasjonen og generelle erfaringer med det aktuelle miljø. Det må imidlertid også foreligge objektive holdepunkter for at en forbrytelse som nevnt i bestemmelsen kan skje. Det er ikke

tilstrekkelig med en rent subjektiv frykt fra vitnets side. Det avgjørende er en totalvurdering hvor det vil ha betydning om den siktede eller annen har opptrådt truende overfor vitnet, enten direkte eller mer skjult, jf. i denne forbindelse strl. § 132 a. Det skal også med i vurderingen hvor ”sentralt” vitnet er. Jo mer sentralt vitnet er, desto større kan faren være for at det blir utsatt for trusler eller represalier.³⁶

I første ledd bokstav b er det et vilkår at avsløring av vitnets identitet vil medføre at muligheten for å delta skjult i etterforskingen blir ”vesentlig vanskeliggjort” Her må det foretas en totalvurdering hvor det bla. tas hensyn til om det er grunn til å regne med at polititjenestemannen raskt vil delta i nye skjulte oppdrag, og om det kan tas forhåndsregler som gjør at polititjenestemannen likevel ikke vil bli gjenkjent siden, for eksempel ved bruk av forkledning. Det vil også være av betydning hvor viktig det er for politiet fortsatt å kunne bruke den aktuelle polititjenestemann til skjult etterforsking, noe som bl.a vil bero på polititjenestemannens erfaring og kompetanse.³⁷

I annet ledd er det stilt opp ytterligere vilkår for at det kan besluttes anonym vitneførsel. Det følger av denne bestemmelsen at slik vitneførsel bare kan besluttes dersom det er ”strengt nødvendig” og det ”ikke medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar”.

Kravet om at anonym vitneførsel må anses som ”strengt nødvendig” innebærer at slik vitneførsel ikke kan besluttes dersom vitnet kan gis tilstrekkelig beskyttelse på annen måte, for eksempel ved praktiske beskyttelsestiltak fra politiets side. Vilkåret ”strengt nødvendig” gjelder for øvrig også for andre tiltak i straffesaker, for eksempel hemmelig ransaking, jf. § 200 a annet ledd. Kriteriet innebærer også en vurdering av hvor viktig det er å kunne forfølge saken. Jo viktigere det er å få en dom, desto mer aktuelt blir det å føre et anonymt vitne. Dette er i tråd med det proporsjonalitetskrav som ligger i EMD praksis³⁸, som godtar sterkere virkemidler enn ellers når hensikten er å oppnå en virkning som er av spesiell samfunnsviktighet.

³⁶ Bjerke og Keiserud (2001) s. 523

³⁷ Bjerke og Keiserud (2001) s. 524

³⁸ Danelius (1997) s. 6

Ut fra dette må bruk av anonyme vitner bli mer akseptabelt når de føres for å bekjempe tyngre kriminalitet. En side av samme proporsjonalitetsprinsipp blir også at anonymitet skal brukes kun når mindre betenkelige former for vitnebeskyttelse ikke er gjennomførbare eller tilstrekkelige.³⁹

I tillegg til at anonym vitneførsel bare kan besluttet dersom det er strengt nødvendig, er det et vilkår at slik vitneførsel ”ikke medfører vesentlige betenkeligheter av hensyn til den siktedes forsvar”. Det avgjørende her vil være i hvilken grad den siktedes adgang til å imøtegå vitnets forklaring begrenses. Det sentrale i den forbindelse er hvor viktig det er for den siktede å kjenne vitnets identitet for å kunne forsvare seg, jf. EMK art 6 (1) og (3) litra d.

Bestemmelsene i § 130 a, sjuende ledd skjerper kravene til grunner i kjennelser som tillater anonym vitneførsel. For kjennelse som nekter bruk av anonymt vitne, gjelder de vanlige reglene i § 52. Det fremgår av sjuende ledd første punktum at retten skal angi det saksforhold som retten har funnet bevist som grunnlag for avgjørelsen. Det må her gis en nærmere beskrivelse av den fare som retten i tilfelle mener foreligger for at vitnet eller noen av vitnets nærmeste skal bli utsatt for en forbrytelse som nevnt i første ledd, bokstav a, eller at vitnets mulighet til å delta i skjult etterforskning av andre saker vil bli vesentlig vanskeliggjort, jf. første ledd, bokstav c.⁴⁰

Videre skal retten angi nærmere de grunner som den har lagt vekt på ved avgjørelsen av om vilkårene i paragrafen er oppfylt, jf. sjuende ledd, annet punktum. Det er her viktig at retten gir så vidt mulig fyllestgjørende begrunnelse for avgjørelsen om anonym vitneførsel at det kan skje en reell overprøving ved kjæremål eller anke, eventuelt i forbindelse med eventuell klage til EMD.

³⁹ Danelius (1997) s. 6

⁴⁰ Bjerke og Keiserud (2001) s. 530

5.1.2.1 Sannsynligheten for at vilkårene skal inntre

Etter første ledd må det kunne "være fare for" at alternativ a eller b skal bli en følge av vitneprovet. Hvor stor sannsynlighet for en slik negativ effekt som skal foreligge kan være noe usikkert. Ordlyden tilsier bare at det må være en ikke helt fjerntliggende mulighet (fare) for at a eller b skal inntre.

I forarbeidene⁴¹ vurderte man å bruke begrepet "nærliggende fare", men dette ble frafalt. Frafallelsen av dette begrepet tyder på at man i alle fall ikke har ønsket noen streng vurdering av risikoen. Der det er tale om å ivareta enkeltpersoners fysiske sikkerhet, kan uansett ikke kravet være for strengt. Alminnelig sannsynlighetsovervekt vil nok være tilstrekkelig. Ved den enkelte vurdering av om anonymitet skal tillates vil det også ha betydning at proposisjonen presiserer at anonymitet skal være en unntaksløsning som skal brukes i begrenset grad.⁴² Dette vil skjerpe sannsynlighetskravet for fare, noe utover det "kan være fare for" gir anvisning på. Dette er for øvrig i tråd med Europarådsrekommendasjonen om vitnebeskyttelse, som sier at anonymitet skal være en "exceptional measure".⁴³

En annen side ved sannsynlighetsspørsmålet er at det er forskjell på vitners personlige oppfatning av risikoen forbundet med det å vitne, og den reelle objektive fare som foreligger i det konkrete tilfelle. Folk vegrer seg lettere for å vitne mot personer og grupper med et visst rykte for vold og stor "synlighet" som f.eks MC-gjenger, også når risikoen kanskje egentlig ikke er så stor. Vitners menneskelige faktorer, slik som personlig tro, frykt og oppfattelsesevne, virker også inn på deres subjektive fortolkning av situasjonen. Noen ser kanskje farer overalt, mens andre er "tøffere". Slik lovens ordlyd er, holder det ikke med subjektiv frykt hos vitnet. Vitnets oppfatning av situasjonen skal imidlertid tillegges en viss vekt ved farevurderingen.

⁴¹ Ot.prp. nr. 40

⁴² Ot. prp. nr. 40 s. 32

⁴³ No. R (97) 13 pkt. 10

5.1.2.2 Rettsmidler mot anonymitet

Avgjørelse om å tillate anonym vitneførsel kan angripes ved kjæremål eller gjøres til ankegrunn etter normale regler i strpl. §§ 377 og 378 eller 306 flg. Ettersom kjennelse om anonymitet ikke skal meddeles tiltalte, vil det være forsvareren som har den reelle kjæremålsadgang.

5.1.3 Identitetsdefinisjon

Uttrykket ”vitnets identitet” omfatter opplysninger om hvem vitnet er, altså hvilken person det dreier seg om, jf. strpl. § 21 a om at ”vitnets navn og andre opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent skal nedtegnes i et særskilt dokument. Dette dokumentet og andre dokumenter i saken som har opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent, skal oppbevares på en strengt betryggende måte i samsvar med forskrift som Kongen gir.”

5.1.4 Beslutningsmyndighet

Beslutning om anonym vitneførsel treffes av retten, jf. strpl. § 130 a. Et vilkår for slik beslutning er at påtalemyndigheten har begjært at vitnet avhøres anonymt. Begjæringen må fremsettes av statsadvokaten. Det gjelder enten beslutningen om anonym vitneførsel treffes før hovedforhandlingen eller under hovedforhandlingen. Dersom aktor er en politiadvokat, må saken i tilfelle utsettes inntil aktor har fått forelagt spørsmålet om anonym vitneførsel for statsadvokaten.⁴⁴

Spørsmålet om anonym vitneførsel under hovedforhandlingen bør så vidt mulig treffes under saksforberedelsen, både av hensyn til vitnet og av hensyn til de praktiske tiltak som vil kunne være nødvendige i forbindelse med slik vitneførsel. Adgangen til å treffe beslutning om anonym vitneførsel under saksforberedelsen følger av strpl. § 272, se også nærværende paragrafs femte ledd vedrørende hvem som skal kunne treffe slik

⁴⁴ Norsk lovkommentar (2002)

avgjørelse i lagmannsretten og i herreds- eller byretten (nåværende tingretten). En avgjørelse om anonym vitneførsel under hovedforhandlingen skal treffes av hele retten, ikke bare av fagdommerne.

I sjette ledd er det gitt regler om hvem som skal delta ved avgjørelsen av spørsmålet om anonym vitneførsel dersom denne avgjørelsen treffes under saksforberedelsen. Det følger av bestemmelsen at alle fagdommerne i saken skal delta, men ingen av legdommerne. Det innebærer at i lagmannsretten deltar tre fagdommere, jf. sjette ledd første punktum. Lovens § 54 om at avgjørelser under saksforberedelsen kan treffes av formannen eller en saksforberedende dommer kommer altså ikke til anvendelse, jf. Også § 274 første ledd første punktum. I tingretten deltar vanligvis bare en fagdommer. Dersom retten skulle være satt med forsterket rett, jf. § 276, fremgår det av sjette ledd, annet punktum at rettens formann under saksforberedelsen alene treffer avgjørelsen om anonym vitneførsel.⁴⁵

5.1.5 Taushetsplikt

Etter § 130 a, femte ledd har personer som har fått opplysninger om vitnets navn etc. jf. fjerde ledd plikt til å bevare taushet om alle opplysninger som kan føre til at vitnets identitet blir kjent. Taushetsplikten gjelder overfor alle andre enn dem som har krav på opplysninger etter fjerde ledd. Taushetsplikten vil omfatte opplysninger om vitnets navn og andre opplysninger som kan føre til at identiteten blir kjent, jf. tredje ledd bokstav a, og opplysninger om hvordan vitnet ser ut, jf. tredje ledd bokstav c. Brudd på taushetsplikt straffes etter straffeloven § 121.

5.2 Vitneplikt

Plikten til å vitne faller inn under ”bevis” i lovverket. Strpl. kap. 10 om vitner, samsvarer i det vesentlige med vitnereglene i tvml. kap. 15. Strpl. kap 10 inneholder de fleste alminnelige regler om avhør av vitner for retten. De gjelder både for rettslige

⁴⁵ Bjerke og Keiserud (2001) s. 529-530

avhør under etterforskningen og for forklaringer under hovedforhandlingen. Også strpl. kap. 22 om hovedforhandlingen har enkelte regler om vitneføringen for retten.

Vitneplikten innebærer både en plikt til å møte for retten og en plikt til å forklare seg. Møteplikten gjelder også for vitner som etter §§ 117 flg. kan kreve fritak fra forklaringsplikten, eller som er avskåret fra å gi forklaring. Retten kan bestemme at et vitne som uteblir skal avhentes og eventuelt fengsles, jf. § 115. Dersom et vitne uteblir, kan det ilegges bøtestraff og erstatningsansvar etter dl. § 205.⁴⁶

5.2.1 Hovedregel

Hovedregelen angående vitneplikt finner vi i strpl. § 108. ”Enhver plikter etter innkalling å møte som vitne og forklare seg overfor retten”. Vitneplikten overfor retten gjelder uavhengig av alder. Ved avhør av mindreårige finnes det imidlertid særregler.

Forutsetningen for vitneplikt er at vedkommende har fått individuell innkalling til å møte for retten, jf. §§ 110-111. Det er dessuten et vilkår at forklaringen skal gjelde bestemte forhold som er under strafferettslig forfølgning, men det er ikke noe krav at en bestemt person er mistenkt. I praksis har det vært stilt varierende krav til hvor konkret angitt lovovertrедelsen må være for at vitneplikt skal foreligge.⁴⁷

5.2.2 Unntak

Vitnet kan ha rett til å nekte å forklare seg i visse tilfelle. Det er opp til vitnet selv om det vil kreve fritak, dersom vilkårene for dette er oppfylt. Blant annet er umyndige og nærstående⁴⁸ fritatt for forklaringsplikt jf strpl. § 122.⁴⁹

⁴⁶ Jf. Rt. 1987 s. 1420

⁴⁷ Andenæs (2000) s. 213-214.

⁴⁸ Når det gjelder hvem som er tiltaltes nærstående, se Rt. 1990 s. 1221

⁴⁹ Hov I (1999) s. 207-214

Visse personer og grupper er helt unntatt fra vitneplikten selv om dette ikke framgår av loven. Dette gjelder Kongen, men ikke de øvrige medlemmene av kongehuset. Fritatt for vitneplikt er også fremmede staters sendemenn og andre som har eksteritorialrett.⁵⁰

Vitneplikten etter strpl. gjelder bare overfor retten. Ingen er som hovedregel forpliktet til å forklare seg for politiet, med unntak for offentlige tjenestemenn og andre som handler på vegne av stat eller kommune.

5.3 Hel eller delvis anonymitet

Det avgjørende kriteriet for å betrakte et vitne som anonymt er at forhold vedrørende vitnet holdes skjult under saken for å forhindre siktede i å gjenkjenne vedkommende. Opplysninger om vitnet kan føre til at tiltalte oppsøker vitnet og utsetter vedkommende for trusler eller represalier.

Anonym vitneførsel kan forekomme i varierende grad av anonymisering:

Fullstendig anonymitet anvendes som en samlet betegnelse for situasjoner hvor den tiltalte får vite så lite om vitnet som mulig, slik at identifisering er umulig.

Delvis anonymitet er en samlet betegnelse for situasjoner hvor den tiltalte vet hvem vitnet er men ikke kjenner hans reelle identitet, f.eks. en polititjenestemann som er ”undercover”. Delvis anonymitet kan også fremstå som illustrert i EMD⁵¹, hvor tiltalte fikk opplyst vitnenes navn, uten å få se dem. Tiltalte påsto at han måtte få SE vitnene for å kunne identifisere dem.

Begrepsmessig behandles fullstendig anonyme vitner her som forklaringer avgitt av en person, hvis identitet ikke gjøres bekjent med av tiltalte på noe tidspunkt i saksforløpet. For at dette skal være nødvendig, vil det som oftest bety at tiltalte har kjennskap til vitnet på forhånd, i et eller annet omfang.

⁵⁰ Fleischer (2000) kap. 17

⁵¹ A 261-C 1993 ”Saïdi vs. Frankrike”

Ved avveiningen av om det bør tillates anonym vitneførsel er det grunn til å sonde mellom hel og delvis anonymitet. Betenkelighetene ved å benytte delvis anonymitet er langt mindre enn de ved fullstendig anonymitet.

5.3.1 Helt anonyme vitner

Den mest omfattende form for anonymisering er fullstendig anonymitet. Det vil si at opplysninger om vitnets identitet – navn og andre personopplysninger - holdes skjult for tiltalte, og han har heller ingen mulighet til å observere vitnet som person. Vitnets identitet skal ikke røpes verken direkte eller indirekte; andre opplysninger kan ikke bringes videre når man ut fra disse opplysningene kan trekke slutninger om hvem vitnet er.

Dette medfører en del praktiske problemer, i tillegg til de prinsipielle betenkelighetene. Dette vil igjen medføre store kostnader, som også bør tas med i avveiningen. Vitnet kan da enten avhøres slik at han ikke kan bli iaktatt, for eksempel ved fjernavhør eller bak en skjerm, eller slik at han ikke kan bli gjenkjent, for eksempel ved forkledning og stemmefordreieelse.

Et så fullstendig hemmelighold av vitnets identitet vil være det som reiser de største rettssikkerhetsbetenkeligheter, fordi forsvarets muligheter til eksaminering i så fall må begrenses slik at vitnet ikke plikter å svare på spørsmål som direkte eller indirekte kan avsløre identiteten. Man kan jo her tenke seg følgende situasjon:

Forsvarer: ”Hvordan kjenner du tiltalte?”

Vitne: ”Det kan jeg ikke uttale meg om”

F: ”Hvem flere var i rommet?”

V: ” Det kan jeg ikke uttale meg om”

F: ”Hvor befant du deg når handlingen ble utført?”

V: ”Det kan jeg ikke uttale meg om”

F: ”Fra hvor så du handlingen?”

V: ”Det kan jeg ikke uttale meg om”osv.

Det kan ellers tenkes at tiltalte på grunn av forklaringens innhold kan slutte seg til hvem vitnet er, selv om identiteten holdes skjult.

Vitneanonymitet er en problemstilling som først og fremst er aktuelt for bevispersoner som har gjort observasjoner eller på annen måte fått opplysninger som er til siktede/tiltaltes ugunst – såkalte belastningsvitner. I mange saker vil det gjerne være slik at personer, som i frykt for represalier bare er villig til å gi forklaring under fullstendig anonymitet, har opplysninger av sentral betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet. Bevisverdien av denne forklaringen vil svekkes, da forsvarer ikke får anledning til krysseksaminasjon som kan avdekke eventuelle skjulte motiver.

Strengt tatt ser man i dag at i praksis er det kun i to typetilfeller hvor fullstendig anonymitet ikke reiser så mange betenkeligheter; tilfeldighets- og undercovervitner.

5.3.2 Tilfeldighetsvitner

En person som tilfeldigvis blir vitne til en forbrytelse, vil kanskje kvie seg for å stå frem som vitne av frykt for represalier. Et slikt vitne vil neppe ha skjulte motiver bak sitt vitneprov, da vedkommende høyst sannsynlig ikke har noen forbindelse til tiltalte eller handlingen. Risikoen for uriktige forklaringer gjør at bevisverdien av et anonymt vitneprov blir redusert, men risikoen for dette er trolig mindre enn ellers ved bruk av tilfeldighetsvitner.

På den annen side vil den tiltaltes begrensning for å identifisere vitnet være små, da han ikke kjenner vitnet eller dets ”svake punkter”, i forhold til å skulle hevne seg. Det vil også være lettere for et tilfeldighetsvitne å stille delvis anonymisert, da det vil være vanskelig for tiltalte å finne ut mer om vedkommende.

5.3.3 Politiagent – undercover

5.3.3.1 Politiet som vitne

Ansatte i politiet er i en utsatt posisjon i utgangspunktet, og skal beskyttes mot trusler og represalier. Dette reiser spørsmål om særlige beskyttelsestiltak bør overveies for ansatte i politiet.

5.3.3.2 Politiet som undercover/hemmelig agent

Her reises problemstillingen om anonym vitneførsel av hensyn til etterforskningen. En polititjenestemann som har infiltrert et kriminelt miljø over lengre tid vil kunne miste sin troverdighet i miljøet etter å ha vitnet, og dermed vil gjenbruksverdien av ham som hemmelig agent være lik null i ettertid.

Vitneanonymitet vil i disse tilfellene bli påberopt av hensyn til fremtidig spaning og etterforskningsaktiviteter. Skriksaken er et praktisk eksempel på denne typen etterforskning.

Anonymitetsspørsmålet her vil også dreie seg om graden av anonymitet. Her kan det lett tenkes at polititjenestemannen bare har behov for delvis anonymisering, slik aktoratet fremmet i Skriksaken.

Motivene til en polititjenestemann kan være farget av hans ønske om å ”ta” vedkommende han vitner mot, og det kan i verste fall dreie seg om karriere og om å få ”en fjær i hatten”. Bevisverdien vil derfor være svakere ved total anonymitet – da motivene for vitneprovet kan reise en del prinsipielle spørsmål.

Ved delvis anonymitet vil dommeren og arbeidskollegaene til politibetjenten kjenne til ham, og han vil derfor ha mer å tape på at vitneprovet ikke er uhildet.

5.4 EMK artikkel 6, Retten til en rettferdig rettergang

Artikkelen lyder slik etter den norske oversettelsen:

1. For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Dommen skal avsis offentlig, men pressen og offentligheten kan bli utelukket fra hele eller deler av rettsforhandlingene av hensyn til moralen, den offentlige orden eller den nasjonale sikkerhet i et demokratisk samfunn, når hensynet til ungdom eller partenes privatliv krever det, eller i den utstrekning det etter rettens mening er strengt nødvendig under spesielle omstendigheter der offentlighet ville skade rettferdighetens interesser.

(...)

3. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal ha følgende minsterettigheter:

(...)

d. å avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham, og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot ham.

EMK art. 6 (3) litra d, fastslår siktedes rett til å krysseksaminere, eller om man vil, til å foreta ”motavhør” av vitner som blir ført av påtalemyndigheten.⁵²

Europakonvensjonen stiller krav om en rettferdig rettergang ”fair trial”. For ikke å komme i konflikt med dette kravet, bør en domfellelse ikke utelukkende basere sin avgjørelse på en helt anonym vitneforklaring, jf. EMD-praksis (se pkt. 7)

Kravet til en rettferdig rettergang jf. EMK art. 6 (1) og 6 (3) litra d, innebærer at det også må foreligge andre bevis for tiltaltes skyld. Dersom det åpnes for vitneanonymitet, må den dømmende part i hvert enkelt tilfelle vurdere om det foreligger tilstrekkelig annet bevismateriale.

⁵² Jebens (2004) s. 530

5.4.1 EMKs betydning for norsk straffeprosess

EMD avsa ved dom i 1986⁵³ at Østerrike krenket EMK art. 6 (1) og (3) litra d, ved at domstolene i den nasjonale straffesak dømte den tiltalte på grunnlag av vitneforklaringer avgitt for politiet og opplest for retten.

Vi antar at EMDs tolkning av EMKs artikkel 6 i denne dommen har stor betydning også for norsk straffeprosess på flere områder. Strpl. § 4 gir fullt gjennomslag for EMK: ”Lovens regler gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat”. EMK ble inntatt som norsk lov gjennom mnskrl. i 1999.⁵⁴

5.4.2 Fortolkningen av EMK art. 6 (1) og (3) litra d

Det var i disse bestemmelser EMK ble funnet krenket i ”Unterpertinger-saken”.

Bakgrunnen for saken er i korthet denne:

Tiltaltes tidligere kone og stedatter som var fornærmede i saken, nektet å avgi vitneprov for retten slik de hadde rett til etter den østerrikske straffeprosesslov art. 152.

Dommeren var derfor avskåret fra å høre vitnene, og likedan var forsvaret og aktoratet avskåret fra å eksaminere dem under de muntlige forhandlinger. Vitnene hadde avgitt forklaring for politiet, men heller ikke på dette stadium hadde det vært anledning for forsvaret til å eksaminere vitnene. Politiforklaringen ble opplest i retten. EMD kom til på dette grunnlag til at art. 6 (1) og (3) litra d var anvendelig på forholdet.

I følge EMD representerer ikke en slik opplesning i seg selv noen krenkelse av artikkel 6, men der en slik opplesning finner sted, må dette ikke skje uten at forsvarets rettigheter etter artikkelen har vært iaktatt. Dette ble ikke funnet å være tilfellet her.

⁵³ A 110 1986, Unterpertinger vs. Østerrike.

⁵⁴ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21.mai 1999 nr. 30

Unterperteringer var dømt hovedsaklig på de to vitneforklaringene, uten at han på noe trinn av saken hadde hatt anledning til å eksaminere vitnene. Hans rettigheter som tiltalt hadde derfor vært begrenset i for sterk grad. Saksbehandlingen ble ikke ansett tilstrekkelig "fair", og det ble konstatert å foreligge en krenkelse av EMK artikkel 6.⁵⁵

En hovedmålsetting i straffeprosessen er å forhindre uriktige domfellelser. Der det ikke har vært anledning til å oppnå en korreksjon av bevismaterialet som ligger i å kunne eksaminere motpartens vitner, er denne hovedmålsetting i for stor grad tilsidesatt på bekostning av rettsikkerheten, men til fordel for andre i og for seg legitime hensyn, som hensynet til vitnet. Dette blir den evige verdivurderingen, som må foretas i hvert enkelt tilfelle.

5.4.3 Tiltaltes rett til vitneeksaminasjon etter norsk rett

Norsk straffeprosess bygger, som tidligere nevnt under pkt. 3, på bevisumiddelbarhetsprinsippet. For vitneforklaringer kommer dette til uttrykk i strpl. § 296 første ledd som lyder: "Vitner som kan gi forklaring som kan antas å være av betydning for saken, bør avhøres i muntlig under hovedforhandlingen såfremt ikke særegne forhold er til hinder for det."

Vitnet bør altså forklare seg umiddelbart for den dømmende rett. Denne regelen er også den beste måten å sikre forswarets rett til eksaminasjon på. Loven åpner likevel for en adgang til opplesning av forklaring som vitnet tidligere har gitt i saken. Det finnes også lovhjemler om når vitneplikten faller bort, se pkt. 5.

Videre drøftelse av EMDs praksis følger i pkt 7.

⁵⁵ Aall (1988)

6. Beskyttelse til dem som trenger det?

Fremfor å vurdere trusselsituasjonen for hvert enkelt vitne, sette en grense ved lovbruddets alvorlighetsgrad, hvem lovbryteren er eller ikke ha noe bestemt anvendelsesområde, har lovgiver gitt en helt klar begrensning på når § 130 a kan brukes.

Vi tolker departementets begrunnelse, ut fra forarbeidene, dit hen at de ønsket å legge listen høyt for når anonym vitneførsel skulle kunne anvendes:

”Hovedregelen i de europeiske land er at anonym vitneførsel ikke er tillatt. Når en nå i Norge går til det skritt å åpne for anonym vitneførsel, er det nødvendig, i tillegg til trusselvurderingen, at listen legges høyt for hvilke typer saker dette kan tillates i.”⁵⁶

6.1 Grupper som dekkes

Strpl. § 130 a ramser opp diverse straffebud som rammes av paragrafen. Vi vil i det følgende gi en oversikt over hvilke forbrytelser i straffeloven § 130 a tar for seg som utgangspunkt for vurderingen av om man kan føre vitner anonymt.

Strl. § 132 a:

Paragrafen setter straff for den som opptrer med vold, trusler, skadeverk eller annen rettstridig atferd overfor en aktør i rettsvesenet eller noen av hans nærmeste. Begrepet rettstridig viser at handlingen ikke behøver å være straffbar.

Strl. § 151 a:

Denne paragrafen tar for seg flykapring og kapring av skip. Vilkåret er at man ulovlig tiltvinger seg kontroll over fartøyet. Her vil det mest sentrale området være terrorhandlinger, men ordlyden i bestemmelsen ”som forøvrig griper inn i seilasen eller flygningen” vil kunne innebære at for eksempel også fulle charterturister kan bli tiltalt etter § 151 a.

⁵⁶ Uttalelse fra Jan Petter Rasmussen, AP, i Ot. møte 6. juni 2000

Strl. § 162, 2. og 3.ledd:

Her er det snakk om grove narkotikaforbrytelser. Det står eksplisitt i strpl. § 130 a at det kun er annet og tredje ledd som omfattes, med andre ord er ikke første ledd av paragrafen omfattet. Ved vurderingen av om narkotikaforbrytelsen er grov skal det ”særlig legges vekt på” de momentene som er oppregnet i loven. I den forbindelse er det særlig stoffets art og kvantum som er det sentrale.

Strl. § 192:

Paragrafen omhandler voldtektsforbrytelser. Her omfattes alle ledd av strpl. § 130 a.

Strl. § 229, 3.straffalternativ:

Dette er et straffebud som setter straff for legemsbeskadigelser. I forhold til strpl. § 130 a er det bare 3. straffalternativ som er aktuelt, og dette innebærer at det kun er legemsbeskadigelser som har medført døden eller betydelig skade som omfattes.

Strl. § 231:

Denne bestemmelsen omfatter grove legemsbeskadigelser. Grove legemsbeskadigelser innebærer betydelige skader på legeme eller helbred. Definisjonen av hva betydelige skader omfatter er nedfelt i strl. § 9. For ordens skyld legger vi til at det ikke bare er fysiske, men også alvorlige psykiske skader som omfattes av begrepet betydelig skade.

Strl. § 233:

Dette er straffebudet som setter straff for den som har forvoldt en annens død; med andre ord drap.

Strl. § 266:

Etter denne bestemmelsen kan man straffes for utpressing dersom man ved rettsstridig atferd, eller trussel om sådan, tvinger noen til å foreta en handling som volder tap eller fare for tap for vedkommende eller noen han handler for.

Strl. § 268 jf. § 267:

§ 268 omfatter grove ran. Grunnen til at paragrafen er jevnført med § 267 er at det der oppstilles de objektive og subjektive vilkårene for å kunne straffes for ran. For at ranet skal anses som grovt fremsetter § 268 ulike vilkår, blant annet om det er brukt grov

vold, om det er truet med skytevåpen eller annet farlig redskap og om ranet er foretatt overfor en forsvarsløs person. Avgjørelsen beror likevel på en helhetsvurdering, og oppregningen i § 268 er ikke avgjørende positiv eller negativ.

Strl. § 317 jf. § 162, 2. eller 3. ledd:

§ 317 tar for seg heleriforbrytelser. Det følger av juridisk teori at begrepet utbytte tar sikte på noe som er fremskaffet ved en forbrytelse eller som på annen måte står i nær sammenheng med en straffbar handling. I denne forbindelse er det snakk om utbytte av en grov narkotikaforbrytelse jf. § 162. Om grov narkotikaforbrytelse, se ovenfor.

Strl. § 317 jf. § 268 jf. § 267:

Som nevnt ovenfor, er § 317 heleriparagrafen. Sammen med §§ 268 jf. 267 er det her snakk om utbytte av grovt ran.

Alkhl. § 10-1, 3.ledd:

I bestemmelsen settes det straff for overtredelser av alkhl. §§ 2-1, 3-1, 8-1, 8-2 og 8-3. Tredje ledd omfatter de tilfeller der det er snakk om et betydelig kvantum av alkoholholdig drikk.

Ved siden av de forbrytelsene vi nå har redegjort kort for, omfattes også forsøk jf. § 130 a, første ledd.

6.2 Grupper som faller utenfor

Det fremgår av Ot.prp. nr. 40 at den gruppen av forbrytelser som er nevnt i § 130 a, skal være uttømmende. Departementet gir uttrykk for at det er de ”alvorlige straffbare handlinger hvor det er et særlig behov for å føre anonyme vitner” som i utgangspunktet bør dekkes.⁵⁷ Her vises det til at voldstrusselen mot vitner sannsynligvis er størst ved voldsforbrytelser eller i organiserte kriminelle miljøer. Departementets tankegang spinner rundt at det er noen lovbrudd som er viktigere å bekjempe enn andre.

⁵⁷ Ot.prp. nr. 40 s. 35

Vi ser flere grupper av vitner som vil kunne falle utenfor denne oppregningen i § 130 a, nettopp fordi saken er av en annen karakter enn det som omfattes av paragrafen.

Hvorvidt denne problemstillingen er et aktuelt problem, er det vanskelig å si noe om da det ikke forekommer særlig praksis på bruken av anonyme vitner. Vi mener likevel at temaet reiser en del prinsipielle spørsmål og potensielle problemstillinger.

I det følgende gir vi noen eksempler og diskuterer hvorvidt § 130 a kanskje også bør omfatte andre forbrytelser enn de som er oppregnet. Vi tar ikke stilling til hva slags anonymitet det i så fall bør være snakk om, men reiser her bare problemstillingene. Betenkelighetene ved anonym vitneførsel kommer vi mer tilbake til i pkt. 8.

6.2.1 Tiltaltes motiv

Etter vår oppfatning kan trusselen mot vitnet også være tilstede ved mindre lovbrudd. Hvorvidt vitneprovet er ”hevneverdig” i tiltaltes øyne, blir en subjektiv oppfatning. Tiltaltes motiv for represalier kan være så mangt, uavhengig av hva han har blitt tiltalt for. Tiltalte kan ha et ønske om å statuere et eksempel, om å slå ned på ”tysting”, om hevn m.m. Tilfeller som dette kan forekomme utover de straffebudene som omfattes av § 130 a.

Eks: Et vitne har sett tiltalte slå sin kone. Denne handlingen vil kunne falle innunder lettere legemsbeskadigelse, jf. strl. § 229 1. eller 2. straffalternativ. Etter strpl. § 130 a er det bare hvis kona dør, at vitnet vil kunne føres anonymt.

Vi mener at faren for trusler eller represalier kan sies å være like tilstedeværende i tilfeller av lettere legemsbeskadigelser som i tilfeller som omfattes av strl. § 229, 3. straffalternativ.

Argumentet mot å føre vitner anonymt i slike saker blir selvfølgelig at man kan ikke spekulere i tiltaltes subjektive motiver, men i dette tilfelle er det kun ment som en hypotetisk problemstilling i forhold til at § 130 a kanskje burde dekket flere kriminelle handlinger.

6.2.2 Geografiske forskjeller mellom by og bygd

Trusselbildet vil kunne variere etter hvor den kriminelle handlingen blir begått.

I et lite tettsted hvor ”alle kjenner alle”, er det større sjanser for at vitnet kjenner eller kjenner til tiltalte. Vitnet kan således ha hørt rykter og bygdesladder om tiltalte som skremmer ham, eller observert tiltalte i voldelige situasjoner tidligere. Kanskje er det bygdas slosskjempe det er snakk om. Alt dette kan bygge oppunder en generell frykt for å vitne, da truslene og represaliene vil kunne føles mer nærliggende enn om tiltalte bor langt utenfor nærmiljøet.

Frykten for å vitne kan videre bero på tiltaltes status i bygda. Er det for eksempel bankdirektøren eller kommunesjefen som er tiltalt? Vitnet vil i slike situasjoner kanskje føle at det utsetter seg for mindre synlige represalier, som for eksempel nekt av boliglån eller snømåking. Han kan også føle at vitneprovet hans kan utstøte ham fra det lokale sosiale miljø, ved at tiltalte er en sterk og populær figur.

Argumentasjonen mot anonym vitneførsel vil være at det ikke er vitnets subjektive frykt som alene gir grunnlag for å føre vitnet anonymt. Det må, som nevnt under pkt. 4, foreligge objektive holdepunkter i tillegg.

6.2.3 Andre problemstillinger

Strl. § 148:

I den såkalte ”Bandidos-saken”, hevdet et vitne at han ville bli utsatt for represalier dersom han vitnet mot Hells Angels i forbindelse med en mordbrann, og ønsket derfor å vitne anonymt. Retten avslo påtalemyndighetens begjæring før hovedforhandlingen, med den begrunnelse at § 130 a ikke omfattet mordbrann.

Det vil være rimelig å si at det forelå sterke objektive grunner for vitnets frykt i denne saken, da miljøer som Hells Angels anses for å drive organisert kriminalitet. Represalier er en stor del av slike gruppers kodeks.

Strl. § 153:

Denne paragrafen omfatter giftdrap. I forbindelse med metanolsakene som er meget dagsaktuelle, velger vi i denne sammenhengen å nevne denne paragrafen. Spritsalg, tilvirkning og smugling begynner også å omfatte så mange bakmenn at det lett kan kalles organisert virksomhet.

Man kan lett tenke seg at en av personene som har drukket av metanolspriten, men som har overlevd, har lyst til å informere politiet om leverandøren som solgte ham den dødelige spriten. Han kan vegre seg for å gjøre dette i frykt for represalier eller trusler fra leverandøren selv, eventuelt bakmenn som kan ha mye å tape på at informasjon lekker ut til politi og påtalemyndighet. Ved at han ikke står frem, risikeres det også at flere kjøper og konsumerer den giftige spriten, så det er helt klart at en avveining burde foretas i slike situasjoner.

Strl. § 162 1.ledd:

Dette leddet faller utenfor strpl § 130 a, da det er kvantumet som har betydning for om anonym vitneførsel tillates eller ikke. Det er kun de grove narkotikaforbrytelsene som omfattes. Her kan man stille spørsmål om ikke faren for represalier også er like stor ved mindre narkotikaforbrytelser som for de grove.

Vi mener at man i denne vurderingen bør ta de strenge narkotikastraffene i Norge med i betraktning. Bestemmelsens første ledd kan gi inntil 2 års fengselsstraff. Det kan være grunn god nok for noen til å forsøke og true vitner fra å vitne. Vi snakker tross alt om et kriminelt miljø, hvor mange har bekjenskaper som kan ha mer å tape enn andre.

Strl. §§ 195 og 196:

Ved seksuelle overgrep mot barn under 14 og 16 år er ikke anonym vitneførsel tillatt. Finnes det en fare for represalier her? Det kan i alle fall tenkes situasjoner hvor ofrene og andre tilstedeværende blir truet fra å anmelde.

Strl. § 222, 2. ledd:

Den årelange debatten rundt tvangsekteskap kan også reise spørsmål om det bør tillates anonym vitneførsel i slike tilfeller. Den som er vitne til diskusjoner eller krangler der tvangsekteskap dukker opp som tema eller enda verre, er eller blir klar over at en jente skal tvangsgiftes, vil kanskje være engstelige for å vitne i frykt for hva som kan skje med ham eller henne i etterkant.

Æresdrap er et fenomen som har dukket opp i forbindelse med tvangsekteskapsdebatten i norske medier. Det er vel ikke utenkelig at æren også kan krenkes av flere enn selve bruden. Begrepet i seg selv og at det i enkelte kulturer er en tradisjonell hevnmetode, kan være nok til å skremme enkelte fra å vitne dersom de er til stede ved eller en del av forhandlingene rundt ekteskapet.

Lovens definisjon av hvem som er nærstående og dermed fritatt for vitneplikten, er basert på den norske kulturen. Mange land har et langt større nettverk av nærstående som ikke omfattes av lovens begrep, slik som tremenninger, kusiner, venner m.m.

Selv om samfunnet på flere måter forsøker å integrere personer med annen etnisk opprinnelse, skal man ikke legge skjul på at det fortsatt forekommer til dels stor fremmedfrykt i dette landet. Det i seg selv kan også gjøre at noen vegrer seg for å vitne i en slik situasjon.

Igen påpeker vi at det ikke bare er vitnets subjektive frykt som skal være grunnlaget for anonym vitneførsel, men man kommer ikke unna at det også må med i vurderingen.

Strl. §§ 224 og 225:

Disse straffebudene omfatter forskjellig former for menneskehandel, såkalt trafficking.

Problemstillingen vi ønsker å reise her, er at når menneskehandel blir avdekket, viser det seg å være drevet av store nettverk – altså organiserte grupper. Vårt spørsmål blir da hvorfor ikke slik kriminalitet omfattes av § 130 a, i og med at formålet med paragrafen er å bekjempe organisert kriminalitet. Man vil kunne stå overfor akkurat de samme

problemene for vitner her, som ved grove narkotikaforbrytelser. Forskjellen her blir strengt tatt bare at produktet det handles med er mennesker og ikke narkotika.

7. Internasjonal praksis

Anonym vitneførsel kan tenkes begrenset av utenlandsk rett og EMK art 6 (1) og (3) litra d og SP art. 14 (1) jf. (3) litra e.

Hedlundutredningen kap. 4 tar for seg sentral praksis om bruk av anonyme vitner fra EMD. Hun konkluderer med at bruk av forklaringer fra anonyme vitner ikke i seg selv er i strid med kravet til rettferdig rettergang i EMK art. 6 (1) og (3) litra d. Dermed vil det langt på vei være opp til nasjonale myndigheter å avgjøre om anonym vitneførsel skal tillates.⁵⁸

EMK setter likevel visse grenser for bruken av anonyme vitnebevis:

SP art. 14 (1) jf. (3) er ikke helt identisk med EMK art. 6. Hedlund anfører at det neppe er grunn til å anta at FN-konvensjonen setter andre rammer for vitneanonymisering enn det EMK og EMD-praksis gjør.⁵⁹

Norge er ikke bundet av konvensjoner som gjør oss forpliktet til å tillate bruk av anonyme vitner. Men internasjonale dokumenter drøfter og gir anbefalinger om grenser for bruk av anonyme vitner.

Europarådet vedtok i 1997 en rekommendasjon⁶⁰ om trusler mot vitner og den tiltaltes rett til forsvar. Siktemålet ved rekommandasjonen er å samordne og bevirke medlemsstatenes initiativ for å beskytte truede vitner, samtidig som den tiltaltes rett til

⁵⁸ Hedlundutredningen, Ot.prp. nr. 40 s. 137

⁵⁹ Hedlundutredningen, Ot.prp. nr. 40 s. 138

⁶⁰ No. R (97) 13

et effektivt forsvar blir ivaretatt. Rekommandasjonen er utformet i tråd med prinsippene som er utviklet av EMD i tolkningen av EMK art. 6.

No.R (97) 13 angir generelle prinsipper for anvendelse av anonyme vitneførsel. Det uttales at respekt for retten til et forsvar skal ivaretas.⁶¹ Dette angis kun som et prinsipp, og det angis ikke hvordan det skal gjennomføres i praksis. Europarådet fastslår at menneskerettighetene som erkjenner retten for forsvaret til å krysseksaminere vitnet og utfordre vitneprovet, ikke nødvendigvis innebærer retten til en "face to face" konfrontasjon mellom vitnet og tiltalte. Dette har tidligere vært fastslått i R (85) 4 om familievold, (87) 21 om assistanse for ofre, (91) 11 om seksuell utnyttelse, trafficking, prostitusjon m.m.⁶²

7.1 Menneskerettslige krav ved bruk av anonyme vitner

Behovet for å bekjempe grove forbrytelser og organisert kriminalitet regnes fra flere hold som stort. Et middel for å bekjempe slik kriminalitet er anvendelsen av anonyme vitner. Det finnes lite eller ingen praksis på dette området i Norge. Lovgivningen har imidlertid åpnet for det og det foreligger mange teorier om tolkningen.

Motargument fra flere hold er at bruken av anonyme vitner strider mot kontradiksjonsprinsippet, og dermed muligheten til en rettfærdig rettergang jf. EMK art. 6.

Herunder vil vi presentere og diskutere de relevante menneskerettslige avgjørelser vedrørende anonyme vitner, for derved å oppstille visse retningslinjer for hvordan den nye lovgivningen bør tolkes; altså skranker/begrensninger gitt av EMD.

Hva er rettssikkerhetsmessig akseptabelt for den tiltalte, sett fra en menneskerettslig synsvinkel? Er det mulig å anvende anonyme vitner, og i hvilket omfang er det i så fall forsvarlig i forhold til EMK? De menneskerettslige problemene relaterer seg til

⁶¹ Appendix to No.R (97) 13 pkt. II

⁶² Fritt oversatt fra R (97) 13 avsnitt 9

overholdelse av det overordnede krav om en rettferdig rettergang i art. 6 (1) og (3) litra d, der den tiltalte har rett til kontradiksjon – rett til å kunne avhøre vitnet på lik linje med påtalemyndigheten.

7.2 Praksis fra EMD

7.2.1 X vs. Belgia⁶³

I denne kommisjonsavgjørelsen var saksforløpet slik:

A omkom i en husbrann. Opprinnelig trodde politiet at det skyldtes skjodesløshet fra den omkomnes side, men som følge av et anonymt tips om at den avdøde og dennes bror hadde kranglet samme kveld, ble broren avhørt. Broren tilsto til slutt overfor undersøkelsesdommeren at han hadde påsatt ilden i sinne, men trakk senere tilståelsen tilbake.

Under domsforhandlingene forsøkte den tiltaltes bror forgjeves å få opplyst tipserens identitet. Politiet avslo dette, med henvisning til at tipseren, som påsto å ha vært til stede og bevitnet krangelen, hadde nektet å gi ytterligere opplysninger av frykt for å bli gjenkjent. En politimann forklarte under avhøring i retten, at tipseren hadde opplyst ham om at han var sikker på at den tiltalte og dennes bror hadde hatt en voldsom krangel den gjeldende kvelden. Jurymedlemmene stilte også spørsmål til politibetjenten. Tiltalte anmodet å få tipseren navngitt og avhørt i retten uten selv å være tilstede. Anmodningen ble avvist av retten med den begrunnelse at det ikke beskyttet tipseren tilstrekkelig, at han ble avhørt for lukkede dører. De straffeprosessuelle reglene tilsa også at den tiltalte skulle underrettes om hva som hadde foregått mens han var vekk.

Tiltalte selv førte atskillige vitner, som bestred at den angivelige krangelen hadde funnet sted, og juryen var blitt gjort oppmerksom på den forringede bevisverdien. Tiltalte ble dømt til 12 års hardt straffarbeid for brannstiftelse med døden til følge.

⁶³ EMK 8417/78

Tiltaltes appell ble avvist med den begrunnelse at han hadde hatt mulighet til å nekte at han hadde kranglet med broren sin den pågjeldende kvelden, at han hadde hatt mulighet for å gjøre juryen oppmerksom på at tipseren ikke hadde avgitt sin opplysning overfor dem under ed og at juryen hadde hatt mulighet for fritt å vurdere verdien av beviset fremsatt ved forklaring av en politimann.

Kommisjonen fastslår i denne avgjørelsen at formålet med EMK artikkel 6 (3) litra d er å sikre en likhet mellom forsvaret og påtalemyndigheten, men at bestemmelsen ikke dermed gir den tiltalte en ubegrenset rett til å få et vitne ført i retten. Artikkel 6 (3) litra d har til formål å skape likhet mellom partene. Den fortolkes ikke slik at den garanterer en tiltalt en absolutt rett til å få avhørt enhver tipser, som har vært delvis skyld i at etterforskningen har gått i en viss retning, som vitne i retten. Hvis ikke en slik anonymitet ble tillatt, i visse situasjoner hvor det var velbegrunnet at vitnet ønsket anonymitet, ville mye informasjon som brukes til å oppklare forbrytelser ikke komme til etterforskernes kjennskap.

Kommisjonen oppstiller heretter en avveiningsregel: ”The question which arises in the present case is therefore not so much that of the accused’s right to have an informant summoned to appear in court as that of weighing the court’s use of statements made by an informant against the applicants right to a fair trial within the meaning of Article 6, paragraph 1, of the Convention.”

Av hensyn til alle sakens faktiske omstendigheter finner Kommisjonen at det ikke foreligger en krenkelse av art. 6, og derfor tas ikke klagen til realitetsbehandling. Kommisjonen fremhever at tiltalte hadde hatt mulighet til å la atskillige vitner som bestred at den angivelige krangelen hadde funnet sted bli avhørt, og at juryen var blitt gjort oppmerksom på betydningen av at politibetjentens utsagn ikke var blitt bekreftet i retten. Videre var dette indirekte vitneutsagnet ikke det eneste beviset i saken. Tiltalte hadde til politiet og undersøkelsesdommeren avgitt detaljerende tilståelser – om enn delvis i motstrid med hverandre – som han etterfølgende trakk tilbake uten å kunne begrunne hvorfor de var blitt fremført.

Ut fra denne avgjørelsen kan vi utlede følgende konklusjoner:

Avgjørelsen slår fast at det ikke er et absolutt krav om å avhøre et vitne – anonyme vitner er derfor ikke automatisk forbudt, uansett bestemmelsen i art. 6 (3) litra d. Vurderingen av tillateligheten skal foretas konkret ved en avveining av den nasjonale domstols anvendelse av utsagnet overfor tiltaltes rett til en rettferdig rettergang etter art 6 (1):

EMK Kommentar⁶⁴, fastslår at anvendelsen av utsagn fra anonyme vitner prinsipielt er tillatt, men at det kreves at fremgangsmåten overholder det overordnede krav om en rettferdig rettergang, at domstolen kun anvender bevismiddelet med forsiktighet og at forsvaret har en tilfredsstillende mulighet for å motbevise utsagnet eller sette spørsmålsteget ved bevisverdien.

7.2.2 Kostovski vs. Nederland⁶⁵

En annen meget sentral dom fra EMD vedrørende adgangen til å føre anonyme vitner er Kostovski vs. Nederland.

I Kostovski vs. Nederland forelå følgende situasjon:

Slobodan Kostovski, en gjenganger i det kriminelle miljø, ble i Nederland dømt til 6 års fengsel for et juveltyveri i 1979. I 1981 rømte Kostovski sammen med en medfange, Stanley Hillis, og andre innsatte. I januar 1982 ble det begått et bankran, hvor politiet mistenkte Hillis, som følge av ransmetoden som var benyttet. Mistanken ble styrket av en anonym oppringing, samt en forklaring avgitt på politistasjonen av en person, som ønsket å være anonym, men hvis identitet var kjent av polititjenestemannen som foretok avhøret. Personen fortalte om Hillis, Kostovski samt en tredje person, Molhoek, som sammen skulle ha begått ranet. Vitnet kunne videre identifisere Hillis og Kostovski i politiets bildearkiv.

⁶⁴ N.P Engel Verlag s. 179-180

⁶⁵ A 166 1989

En annen person ønsket også vitne anonymt. Denne personen var angivelig en bekjent av de mistenkte og en fjerdemann som var sjåfør. Dette vitnet ga i tillegg opplysninger om ranet og de mistenktes forhold forøvrig.

I april 1982 ble Kostovski og Hillis anholdt. En forundersøkelse vedrørende de fire mistenkte startet. Det andre anonyme vitnet ble avhørt igjen to ganger, denne gangen av undersøkelsesdommeren, og avla så forklaring under ed. Under den siste avhøringen besvarte vitnet forsvarernes skriftlige spørsmål, som var utarbeidet etter forrige avhøring. Vitnet forklarte at opplysningene kom fra tre av de mistenkte, men ikke fra Kostovski. Avhøringene ble foretatt av en forhørsdommer i politiets nærvær, men uten at verken påtalemyndighetene eller forsvarerne var til stede. Kun to av de spørsmålene som ble stilt av Kostovskis forsvarer, ble besvart. Spørsmålene vedrørte hovedsaklig forhold om hvordan vitnet hadde tilegnet seg informasjonen. Disse ble ikke besvart da anonymiteten ville bli satt i fare.

Under domsforhandlingen ble de tre personene som hadde avhørt de to anonyme vitnene, ført som vitner. Disse uttalte seg meget positivt om de anonyme vitnenes troverdighet. Som øvrige beviser, mot forswarets protest, ble de dokumenterte anonyme forklaringene ført.

Kostovski, Hillis og Molhoek nektet straffeskyld, men ble alle idømt 6 års fengsel.

Den nasjonale domstolen anførte at den følte seg overbevist om Kostovskis skyld ved de delvis overlappende forklaringene, som ble styrket av vitneførselen vedrørende troverdigheten av de anonyme vitnene, samt med henvisning til at han tidligere hadde begått tilsvarende forbrytelser. Ankeinstansen stadfestet dommen på samme grunnlag.

Kommisjonen fastslår enstemmig at det foreligger en krenkelse av art. 6 (1) jf. (3) litra d.

Domstolen angir innledningsvis at tillateligheten av å føre beviser avgjøres ved nasjonal regulering, og anfører, med henvisning til Barberà, Messeguè og Jabardo vs. Spania⁶⁶, at det er en generell regel at de nasjonale retter selv vurderer bevisene. Domstolens oppgave er å ”ascertain whether the proceedings considered as a whole, including the way in which evidence was taken, were fair”. Hovedregelen om bevisumiddelbarhet fastslås i pkt 41.

Domstolen konkluderer om den konkrete sak:

”Accordingly, at no stage could they be questioned directly by him or on his behalf.”⁶⁷

Det var derimot mulighet til å stille spørsmål til de tre som hadde avhørt vitnene, samt mulighet til å stille skriftlige spørsmål til ett av de anonyme vitnene. For å bevare anonymiteten til sistnevnte ble det imidlertid satt store begrensninger i spørsmålsstillingen.

Domstolen uttaler seg dessuten generelt om betenkelighetene ved å anvende anonyme vitner:

”If the defence is unaware of the identity of the person it seeks to question it may be deprived of the very particulars enabling it to demonstrate that he or she is prejudiced, hostile or unreliable. Testimony or other declarations inculcating an accused may well be designedly untruthful or simply erroneous and the defence will scarcely be able to bring this to light if it lacks the information permitting it to test the author’s reliability or cast doubt on his credibility. The dangers inherent in such a situation are obvious.”⁶⁸

De to rettene var utelukket fra å observere vitnene ved en avhøring og derved danne seg sitt eget umiddelbare inntrykk av de anonyme vitners troverdighet. Et av de anonyme vitnene var blitt avhørt av en undersøkelsesdommer, men dommeren hadde ikke kjennskap til vitnets identitet. Et annet vitne var kun avhørt av politiet. Under disse

⁶⁶ A 146 1988 pkt. 68

⁶⁷ Pkt. 42

⁶⁸ Pkt. 42

omstendigheter finner Domstolen at den judisielle fremgangsmåten retten brukte, ikke oppveier forsvarets kontradiksjonsbegrensning.

Domstolen innrømmet dog, at den er oppmerksom på de særlige forholdsregler som er nødvendig for en bekjempelse av organisert kriminalitet:

“Although the growth in organised crime doubtless demands the introduction of appropriate measures, the Government’s submissions appear to the Court to lay insufficient weight on what the applicant’s counsel described as the interest of everybody in a civilised society in a controllable and fair judicial procedure. The right to a fair administration of justice holds so prominent a place in a democratic society that it cannot be sacrificed to expediency. The Convention does not preclude reliance, at the investigation stage of criminal proceedings, on sources – such as anonymous informants. However, the subsequent use of anonymous statements as sufficient evidence to found a conviction, as in the present case, is a different matter. It involved limitations on the rights of the defence which were irreconcilable with the guarantees contained in Article 6. In fact, the Government accepted that the applicant’s conviction was based “to a decisive extent” on the anonymous statements.”⁶⁹

Som vi ser finner Domstolen også at forholdene er slik at det ikke foreligger en rettferdig rettergang, og at det har skjedd en krenkelse av art. 6 (3) litra d, jf. (1).

Denne første dommen fra Domstolen innenfor området anonyme vitner starter med et velkjent argumentasjonsmønster fra Domstolens dommer om dokumentasjon av politirapporter:

Hovedregelen: Alle beviser skal fremføres offentlig i retten, hvor tiltalte er til stede og kan motargumentere slik at kontradiksjonsprinsippet bevares.

Unntak: Vitnebevis oppdaget på etterforskningsstadiet kan anvendes som bevis i retten, forutsatt at tiltaltes rett til forsvar respekteres, noe som i utgangspunktet betyr at tiltalte

⁶⁹ Pkt. 44

eller dennes forsvarer skal ha hatt mulighet for å avhøre vitnet under det opprinnelige avhøret eller på et senere tidspunkt.

Helt konkret ble ikke hovedregelen oppfylt i Kostovskisaken. Det ligger i sakens natur, når det dreier seg om anonyme vitner.

Når det gjelder unntaket, så hadde verken Kostovski eller hans forsvarer på noe tidspunkt mulighet til å motavhøre vitnene direkte, men de hadde muligheten til å stille betjentene som hadde foretatt avhørene spørsmål. De kunne også stille skriftlige spørsmål til et av vitnene, om enn i begrenset omfang.

Domstolen fremsetter videre noen tilleggsargumenter:

Anonymitetens vesen:

Retten var utelukket fra å danne seg et eget inntrykk av vitnenes troverdighet. Det ene vitnet ble avhørt av en undersøkelsesdommer som ikke kjente vitnets identitet. Det andre vitnet ble kun avhørt av politiet, og Kostovski ble i vidt omfang dømt på grunnlag av de anonyme vitnenes forklaring.

Domstolen anfører at disse kontradiksjonsbegrensningene ikke ble oppveid gjennom den judisielle fremgangsmåten som ble anvendt. Derved utelukker Domstolen altså ikke anvendelsen av anonyme vitner generelt, men fastsetter visse begrensninger for bruken av dem.

Den nederlandske Høyesterett fortolker Kostovskisaken slik:

” It defined these stricter requirements in the following rule: such a statement must have been taken down by a judge who (a) is aware of the identity of the witness, and (b) has expressed, in the official record of the hearing of such a witness, his reasoned opinion as to the reliability of the witness and as to the reason for the wish of the witness to remain anonymous, and (c) has provided the defence with some opportunity to put questions or have questions put to the witness. This rule is subject to exceptions: thus, according to the same judgement, the statement of an anonymous witness may be used in evidence if

(a) the defence has not at any stage of the proceedings asked to be allowed to question the witness concerned, and (b) the conviction is based to a significant extent on other evidence not derived from anonymous sources, and (c) the trial court makes it clear that it had made use of the statement of the anonymous witness with caution and circumspection."⁷⁰

Det er tvilsomt om det på grunnlag av Kostovskidommen alene, kan fastsettes så entydige generelle regler. For eksempel er det uklart hva som ligger i den første betingelsen (c) – noen mulighet for å avhøre vitnet. I Kostovskisaken virker det også uklart om de to skriftlige spørsmålene til vitnet ville ha vært tilstrekkelige, hvis det også hadde vært foretatt avhør av en undersøkelsesdommer som kjente til vitnets identitet.

Det er mer nærliggende i Kostovskisaken å konkludere med at det i overensstemmelse med unntaksregelen godt kan anvendes anonyme vitner, hvis tiltalte eller dennes forsvarer på et eller annet tidspunkt forut for domsforhandlingen har hatt mulighet til å avhøre vitnet.⁷¹

Selv om det ikke har foreligget en slik avhørsmulighet for den tiltalte, kan det ved å sammenligne med X vs. Belgia utledes av Domstolens premisser, at dokumentasjon av tidligere avgitte forklaringer kan skje når det er andre bevis i saken. Det må også tas i betraktning hvem som har avhørt vitnet – det er mer betryggende dersom det er en dommer (kontra politi) og at dommeren da helst skal være bekjent med vitnets identitet. Momentene fra X vs. Belgia, at det er en viss mulighet for reelt å bestride innholdet i forklaringen, enten selv eller ved forsvarer, og om den forringede bevisverdien er anført i retten. At det er tilstrekkelig i denne situasjonen, at retten anfører at den har anvendt beviset med forsiktighet, som den hollandske Høyesterett fortolker dommen, syntes ikke klart.

⁷⁰ Det fremgår av saksfremstillingen i RJD 1996 s. 446 Doorson vs. Nederland pkt. 46, at den nederlandske Høyesterett i en dom fra juli 1990 endret sin tidligere rettspraksis på grunnlag av denne fortolkningen av Kostovskidommen.

⁷¹ Jf. EMK 11219, Kurup vs. Danmark.

Avveiningsregelen som Kommisjonen fremsetter i X vs. Belgia om avveining av den nasjonale domstols anvendelse av utsagnet overfor tiltaltes rett til en rettferdig rettergang, nevnes ikke direkte i Kostovskidommen. Det formodes likevel at den avveiningen ligger bak de anførte faktorene.

Domstolen anfører generelle betenkeligheter vedrørende bruken av anonyme vitner. På den annen side fremhever Domstolen også behovet for egnede metoder til å bekjempe organisert kriminalitet, men mener ikke at anonyme vitner kan anvendes på bekostning av retten til en rettferdig rettergang. Domstolens argumentasjon kan forstås slik, at særlige etterforskningsmetoder er nødvendige, men at de ikke kan anvendes hvis retten til en rettferdig rettergang går tapt. Statene må, hvis de vil anvende anonyme vitner, utvise betenksomhet og oppfinnsomhet i forbindelse med anvendelsen. Det er ikke utelukket å anvende anonyme tipsere under etterforskningen – det er anvendelsen i retten som medfører et problem.

7.2.3 Windisch vs. Østerrike⁷²

Også i Windisch vs. Østerrike statueres det krenkelse av art. 6. Fakta var følgende:

Et tyveri ble begått i en kafé i 1985. Dagen etter kom to kvinner (mor og datter) og fortalte, mot løfte om anonymitet, om observasjon av to menn som hadde oppført seg mistenkelige, med fjeset dekket av et tørkle og et registreringsnummer på bussen de brukte. Eieren av minibussen ble arrestert, og kvinnene ble vist bilder av Windisch hvorpå de identifiserte han.

Under domsforhandlingen i første instans erklærte Windisch seg uskyldig. Han anmodet at kvinnene ble innkalt som vitner, men det ble avslått. Kun tre politifolk, som hadde avhørt kvinnene, avga forklaring om kvinnenes forklaring til dem. Vitnenes anonymitet ble opprettholdt også overfor retten.

⁷² A 186 1990

Den nasjonale domstolens avgjørelse hadde omfattende referanser til de anonyme vitnene, og uttalte vedrørende anonymiteten at politiets vurdering av vitnene som troverdige personer kunne det festes lit til.

Øvrige bevis ble også tatt i betraktning: Et vitne som påsto at han hadde gitt Windisch informasjon om offeret og dennes økonomiske forhold og et annet vitne, som hadde sett de to tiltalte forlate en bar sammen den gjeldende kvelden rett før tyveriet. De 15 vitnene som Windisch førte for å bevise at han var et annet sted den kvelden, ble av retten ikke ansett som alibi nok. Windisch og busseieren ble begge dømt.

Kommisjonen fastslår i denne saken enstemmig at det foreligger en krenkelse av EMK art. 6 (1) jf. (3) litra d.

Domstolen fastslår⁷³ med henvisning til Kostovskidommen (pkt. 39 og 40) de menneskeligrettslige grenser som settes for bevisførselen, samt hovedregelen om bevisumiddelbarhetsprinsippet og unntaket: Såfremt vitnet ikke føres direkte under domsforhandlingen skal forsvaret som regel ha hatt mulighet for å avhøre vitner under den tidligere avgitte forklaringen eller på et senere tidspunkt under saken.

Domstolen fremhever at verken Windisch eller hans forsvarer i den konkrete sak hadde hatt mulighet til å avhøre vitnene på noe tidspunkt under saken, og det hadde heller ikke domstolen eller undersøkelsesdommeren.⁷⁴ De hadde kun mulighet til å avhøre politibetjentene. Windisch kunne i retten ha anmodet om å stille skriftlige spørsmål til kvinnene⁷⁵, men det gjorde han ikke. Domstolen anfører at disse mulighetene til å avhøre politifolkene, samt muligheten til å skriftlig stille spørsmål, ikke erstatter en umiddelbar bevisførsel. Begrunnelsen er at de spørsmål som ville kunne stilles blir begrenset ut fra betraktningen om opprettholdelse av anonymiteten.⁷⁶

⁷³ I pkt. 25 og 26

⁷⁴ Jf. pkt. 27

⁷⁵ Jf. pkt. 28

⁷⁶ Jf. Kostovskisaken pkt. 42

Om selve anonymitetsproblematikken skriver domstolen:

”Being unaware of their identity, the defence was confronted with an almost insurmountable handicap: it was deprived of the necessary information permitting it to test the witnesses’ reliability or cast doubt on their credibility.”⁷⁷

I tillegg legges til grunn at den nasjonale domstol, uten kjennskap til vitnenes identitet var avskåret fra å observere vitnenes oppførsel under avhøret og derfor selv hindret i å vurdere vitnenes troverdighet. Domstolen avslutter emnet ved å fremheve, at politifolkenes fremleggelse av vitnebevisene i retten ikke kan sidestilles med en direkte observasjon.

Domstolen fremhever at den nasjonale domstolen anførte at vitnene var troverdige, og at de var redde for represalier fra tiltalte, samt at politiet har bruk for hjelp under etterforskningen. Domstolen anfører her at det er riktig at politiet har stor nytte av henvendelser fra offentligheten, når de etterforsker forbrytelser, og konvensjonen forhindrer ikke at anonyme vitner anvendes på etterforskningsstadiet. Med henvisning til Kostovskisaken pkt. 44, konstateres det at en etterfølgende anvendelse i retten som grunnlag for en domfellelse er en annen sak. Retten til en rettferdig rettergang kan ikke oppgis.

Windischdommen opprettholder hovedregelen som ble fremsatt i Kostovskidommen. Videre presiserer den unntaket.

Fakta i Kostovski- og Windischsaken var like i forhold til at forsvarer aldri fikk muligheten til å avhøre de anonyme vitnene og kun hadde de rapportførende politibetjentene å avhøre, og at muligheten for skriftlige spørsmål var begrenset.

⁷⁷ Pkt. 28

Videre sier Domstolen i Windischsaken, i overensstemmelse med formuleringen i Kostovskisaken, at:

”these possibilities cannot, however, replace the right to examine directly prosecution witnesses before the trial court”

og

“The police officers’ evidence on this point at the hearing cannot be regarded as a proper substitute for direct observation.”⁷⁸

Kravene i unntaket er derfor klart heller ikke oppfylt.

Herunder kommer tilleggsmomentene:

- Retten kjente ikke vitnenes identitet
- Retten kunne ikke selv avhøre
- Retten var avskåret fra å vurdere vitnenes troverdighet, og
- Domfellelsen berodde i høy grad på de anonyme vitneutsagnene.

Umiddelbart ligner Windischsaken på saken X vs. Belgia, men i X vs. Belgia var vitneforklaringen ikke det avgjørende beviset. Det er ikke et vitne til ildspåsettelsen, men et vitne som vedrører motivet for gjerningen. I Windischsaken var det snakk om vitner som ble ført som direkte bevis for at Windisch var på gjerningsstedet den kvelden forbrytelsen ble begått.

Det foreligger flere dommer hos EMD enn de overnevnte som omhandler anonyme vitner.⁷⁹

⁷⁸ Pkt. 28 og 29

⁷⁹ Feks. A 261-C 1993 Saïdi vs. Frankrike - krenkelse av art.6

RJD 1996 s. 446 Doorson vs. Nederland - ikke krenkelse av art.6

7.3 Dansk rett

I Norge finnes det foreløpig ingen praksis på anonym vitneførsel. I Danmark derimot, har man, ved en dom i 1984⁸⁰, gått fra å tillate anonyme vitner til å ikke tillate det til igjen i mer enn 20 år, for så å innføre en lovendring i 2002. Dette temaet har med andre ord vært meget omdiskutert i Danmark over lengre tid.

I den danske høyesterettsdommen, som i 1985 munnet ut i Kurup-avgjørelsen⁸¹ fra Kommisjonen, ble anvendelse av anonyme vitner i et begrenset omfang tillatt. Dette ut fra en formålsfortolkning av retsplejeloven § 173 stk. 2, om rettens plikt til å påse hensynet til vitnet.⁸²

Folketinget grep inn som følge av en offentlig debatt i den juridiske litteratur etter dommen.. Retsplejeloven § 835 ble i 1985 endret slik at en bevisfortegnelse med vitnenes navn og adresse både skulle sendes til forsvareren og den tiltalte forut for domsforhandlingen. Også § 848 stk. 2 ble endret. Bestemmelsen krevde at tiltalte, når han hadde forlatt rettssalen mens et vitne ble avhørt, etterfølgende skulle underrettes om hvem som hadde avgitt forklaring i hans fravær og om innholdet av forklaringen. Rettstilstanden var derfor slik at anonymitet ble utelukket.⁸³

Denne rettstilstanden ble raskt modifisert. Den någjeldende bestemmelsen i § 835 stk. 2 ble innsatt i 1987, der statsadvokaten kan gi forsvareren pålegg om ikke å videreføre opplysninger om vitnets bopel til den tiltalte, når statsadvokaten vil fremsette begjæring om tilbakeholdelse av denne opplysningen. I § 835 ble det også innsatt en bestemmelse i stk. 2, hvorefter retten kan beslutte, at vitnets bopel ikke må opplyses til den tiltalte, såfremt avgjørende hensyn til vitnets sikkerhet taler mot, og det må antas å være uten betydning for tiltaltes forsvar.⁸⁴

⁸⁰ UfR 1984.81 HD

⁸¹ EMK 11219 Kurup vs. Danmark

⁸² Retsplejerådet (1985) s.21

⁸³ Lov av 4. juni 1986 nr. 321

⁸⁴ Lov av 13. mai 1987 nr. 273

Det har jevnlig vært diskutert om anvendelse av anonyme vitner skulle gjeninnføres, og i dag finnes det en åpning for anonym vitneførsel i den nye loven av 2002

Det er i et visst omfang mulighet for politiet å anvende anonyme tipsere under etterforskningen. Anonyme tips kan forekomme slik at en person som ikke vil oppgi sin identitet ringer og gir politiet et tips. I den situasjonen må det stå politiet fritt å følge det spor som er lagt frem for dem, jf. retsplejeloven §§ 742 stk. 2 og 743.

En annen situasjon oppstår når tipset kommer fra en person som ikke ønsker sitt navn nevnt etterfølgende, men som politiet kjenner navnet på. Det er ikke klart her om politiet kan etterkomme dette ønsket. Det følger av retsplejeloven § 751 stk. 1, at politiet skal notere det viktigste innholdet av forklaringen i rapporten. Hvis politimannen kjenner identiteten og tilkjennegir dette i rapporten uten å anføre navnet, vil forsvareren kunne begjære politimannen ført for retten.

Ut fra de dommene og avgjørelsene vi har tatt for oss kan hovedregelen og unntaket, som oppsatt i henhold til Kostovskisaken revideres slik:

Hovedregel: Alle bevis skal fremføres offentlig i retten, hvor tiltalte er til stede og kan avhøre selv: - kontradiksjonsprinsippet.

Unntak 1: Vitnebevis opptatt på etterforskningsstadiet kan anvendes som bevis i retten, forutsatt at tiltaltes rett til forsvar respekteres, hvilket betyr at tiltalte eller dennes forsvarer skal ha hatt mulighet til å avhøre vitnet direkte enten under den opprinnelige avhøring eller på et senere tidspunkt. Det skal vurderes om tiltaltes ulemper som følge av anonymiteten er tilstrekkelig oppveid ved den prosedyre som anvendes av de rettslige myndigheter. I avveiningen tas flere tilleggsargumenter inn, herunder om retten kan vurdere vitnets troverdighet (Doorson) om den avhørende undersøkelsesdommer kjenner vitnets identitet (Kurup), om forsaret har mulighet for å reise innvendinger mot vitneutsagnet (Kurup og Doorson) og i hvilket omfang dommen felles på grunnlag av det anonyme vitneutsagnet (Doorson). Vitnebeviset må aldri brukes som det eneste eller det avgjørende bevis i saken (Doorson).

Under denne kategori faller avgjørelsene:

EMK 11219	Kurup vs. Danmark – ikke krenkelse
RJD 1996 s. 446	Doorson vs. Nederland – ikke krenkelse

Unntak 2: Vitnebeviser som er tatt opp på etterforskningsstadiet, og hvor tiltalte eller forsvareren ikke har hatt direkte mulighet til å avhøre vitnet på noe tidspunkt i saken, kan anvendes under domstolsforhandlingen i meget begrenset omfang. Det som skal vurderes er om tiltaltes ulemper som følge av anonymiteten er tilstrekkelig oppveid ved den prosedyre som anvendes av de rettslige myndighetene. I avveiningen tas flere tilleggsargumenter inn, hvor det søkes sikret i videst mulig omfang at det er en dommer som foretar avhøret (Kostovski og Windisch), at forsvaret har mulighet for å reise innvendinger mot forklaringen (X vs. Belgia) og vitnets troverdighet (Kostovski, Windisch og Doorson). Videre at retten har kjennskap til vitnets identitet (Windisch), samt at vitneutsagnet er anvendt med varsomhet, for eksempel ved at den forringede bevisverdi er anført for retten (X vs. Belgia, Windisch) og at det domfelles på annet grunnlag enn det anonyme vitneutsagnet alene (Kostovski, Windisch, Saídi). Vitnebeviset må aldri brukes som det eneste eller det avgjørende bevis i saken.

Under denne kategori faller avgjørelsene:

EMK 8417/78	X vs. Belgia – ikke krenkelse
A 166 1989	Kostovski vs. Nederland – krenkelse
A 186 1990	Windisch vs. Østerrike – krenkelse
A 261-C 1993	Saídi vs. Frankrike – krenkelse

Tilleggsargumentene fra de to unntaksgruppene må kunne supplere hverandre.

Forholdet mellom dansk rett og praksis omkring EMK på dette emne er – ikke overraskende – overensstemmende. Det vil ikke kunne oppstå menneskerettslige problemer ved å anvende anonyme tips under etterforskningen, så lenge tipset ikke brukes som bevis ved domsforhandlingen.

Konklusjonen er derfor, at rettspraksis fra Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg åpner for forskjellige muligheter for å anvende anonyme vitner under domsforhandlingen i danske straffesaker. Det bør likevel poengteres at såfremt anonyme vitner ikke er tillatt, og om det ønskes gjeninnført, bør retningslinjene omkring EMK tas inn i en mer presis utforming.

Justisministeriet i Danmark vedtok i 2002 en lovendring der de etablerte en mulighet for å sikre anonymitet for vitner.⁸⁵ Reglene finnes i retsplejeloven §§ 748, 835, 841 og 848. Det finnes foreløpig liten – eller ingen praksis på området etter den nye lovgivningen. Lovgivningen hadde til formål å innføre en ytterligere beskyttelse av vitner i straffesaker. Vitnenes rettsstilling ble styrket ved at de i straffesaker, i særlige tilfeller, kunne hemmeligholde sin identitet overfor tiltalte. Det uttales i forarbeidene at det siktes til de tilfeller hvor omstendighetene i saken taler for at vitnet kan bli utsatt for represalier eller andre ubehageligheter, dersom den tiltalte får opplysninger om vitnets identitet. Videre var det et hovedformål med lovendringen at bekjempelsen av alvorlig kriminalitet ikke skulle bli svekket fordi vitner ikke tør stå frem i frykt for represalier.

7.4 Svensk rett

Vi har vært i kontakt med det svenske justisdepartementet for å finne ut hvordan reglene om anonym vitneførsel er der. Etter henvendelse har vi fått tilbakemelding om at det etter svensk rett ikke finnes muligheter for å vitne anonymt. Når det gjelder vitneavhør, er de som hovedregel offentlige og skjer i nærvær av partene.⁸⁶

Domstolen kan likevel i visse tilfeller beslutte at den tiltalte ikke får være til stede i rettssalen mens avhøret pågår. Bortvisning av den tiltalte kan skje dersom det kan antas at vitnet, på grunn av redsel eller av andre grunner, ikke kommer til å forklare seg sannferdig dersom tiltalte er til stede. Vi ser at disse reglene samsvarer med de norske reglene i strpl. § 245.

⁸⁵ Jf. brev fra det danske justisministeriet

⁸⁶ Jf. brev fra det svenske justisdepartementet

Det hevdes fra det svenske justisdepartementets side at en løsning om bortvisning ikke alltid vil være like heldig, spesielt ikke i de tilfeller der vitnet skal brukes for å identifisere gjerningspersonen.⁸⁷

Videre finnes det også en mulighet for vitner å bli avhørt gjennom videokonferanse. Dette middelet kan blant annet tas i bruk i tilfeller der vitnet på grunn av redsel eller frykt for sin sikkerhet ikke anser seg å komme til rettssalen.

Selv om tiltalte bortvises under vitneavhøret eller vitnet avhøres gjennom videokonferanse, er det i seg selv ikke til hinder for at tiltalte får greie på hvem vitnet er. Vitnet må uansett oppgi sitt navn, noe som medfører at identiteten ikke kan hemmeligholdes.

7.5 Engelsk rett

Hovedregelen i utlandet er at anonym vitneførsel ikke er tillatt, men flere land har unntaksbestemmelser som tillater hel eller delvis anonymisering, bla. England. Vi velger å nevne hvordan rettstilstanden i England er, ettersom det der i skrivende stund pågår en debatt i forbindelse med de såkalte ”Birmingham shootings” hvor anonyme vitner ble ført.

Saken var følgende: To unge jenter; Letisha Shakespeare, 17, og Charlene Ellis, 18, ble skutt og drept utenfor en fest i Aston, Birmingham 2. januar 2003. Jentene sto utenfor festen sammen med venner, da drapsmennene kjørte forbi mens de avfyrte et maskingevær. Kulene traff jentene flere ganger. Charlenes tvillingsøster, Sophie, deres kusine Cheryl Shaw og venn Leon Harris ble også skutt og såret. Skuddene ble påstått å være et gjengoppgjør – et hevnangrep mellom to gjenger.⁸⁸

⁸⁷ Jf. brev fra det svenske justisdepartementet

⁸⁸ BBC News 18.03.2005

Ifølge en artikkel i "The Sun"⁸⁹ var jakten på drapsmennene den vanskeligste og mest tidkrevende etterforskningen West Midlands politidistrikt hadde etterforsket på lange tider. Dette fordi ingen ville snakke med dem, i frykt for gjengene i området. Politiet gikk til det skritt å arrestere folk, men selv da ville ingen vitne uten visse beskyttelsesgarantier.

Aktoratet måtte overbevise retten om at faren for vitnene var så stor at de måtte tillate total anonymitet og pseudonymer for fire vitner, stemmefordreieelse av disse. Videre ble tre plasmav-skjermer installert i et annet rom i retten, slik at publikum og pressen kunne høre vitnenes vitneprov og se dommeren og påtalemyndigheten, men ikke vitnet. Chief Crown Prosecutor David Blundell uttalte til media at de ikke ville spare på ressursene for å få tatt drapsmennene i denne saken.⁹⁰

Spesielle anonymiseringstiltak ble tatt i bruk under hovedforhandlingen. Det var skjermer som medførte at kun dommeren, juryen og aktoratet kunne se vitnene. Vitnene var ute av syne for tiltalte, publikum og forsvarer. Videre ble det benyttet stemmefordreieelsesapparat, som ble sendt ut til tiltalte, publikum og forsvarer, mens dommeren, juryen og aktoratet fortsatt hørte vitnets normale stemme. Pseudonymer ble gitt til vitnene, slik at de ikke brukte egne navn under hovedforhandlingene.

I tillegg til dette ble det innført restriksjoner i forbindelse med krysseksaminasjonen. Forsvaret fikk ikke stille spørsmål som kunne lede vitnet til å avsløre sin identitet.

Blundell hos CPS (Crown Prosecution Service – den engelske påtalemyndigheten) uttaler: "The special measures used in this case set a precedent, the level of anonymity used and the lengths gone to maintain it were more stringent than anything used in this country". Videre: "This trial showed the extent to which the criminal justice system is prepared to go to ensure that people involved in such activities are properly prosecuted."⁹¹

⁸⁹ "The Sun" 18.03.2005

⁹⁰ Pressemelding fra CPS 18.03.2005

⁹¹ "PA" News 18.03.2005

Det ble en enorm mediedebatt i kjølvannet av denne saken, hvor spørsmålet om hvorvidt man burde ta i bruk anonyme vitner igjen kom på bane.

Påtalemyndigheten og politiet uttalte at trusler mot vitner var et stadig økende problem, og at det er deres plikt å beskytte vitnene, og at de vil strekke seg langt for å nå sine mål.

Saken skapte presedens da de tillot hovedvitnet, som var en kjent kriminell, å vitne anonymt i "Birmingham shootings"-rettssaken. "Mark Brown" er det første gjengmedlemmet som har fått vitne under pseudonym, hvor kun dommeren og påtalemyndigheten har kjent til hans riktige identitet.⁹²

Det blir i disse dager vurdert om man skal danne et spesialbyrå for vitnebeskyttelse, men ingen avgjørelse er foreløpig tatt, jf. talskvinne for Englands "Home office".

Denne dommen har, ifølge media, lagt en ny list for vitnebeskyttelse.

Flere gangstere og terrorister kan nå risikere å bli stilt for retten grunnet den banebrytende avgjørelsen i Aston saken, når det gjelder å overtale vitner til å avgi vitneprov, jf. CPS.⁹³

Forsvaret uttaler at hemmeligholdelse av vitnets identitet vil skade deres mulighet for krysseksaminasjon, og dermed medføre at deres klienter ikke vil oppnå en rettferdig rettssak.

Saken endte med at fire av de tiltalte ble dømt. Reaksjonene hos CPS gjennom media er en oppfordring til publikum om å stå frem som vitner, at gjengmedlemmer ikke er usårbare, at de kan tas og at de skal ta flere i fremtiden uten at det skal skje på bekostning av vitnets sikkerhet

⁹² BBC News 24.03.2005

⁹³ PA News 18.03.2005

Forsvaret på sin side uttaler at det har vært en av tidenes minst rettferdige rettssaker:

”There has been a grave miscarriage of justice following one of the most unfair trials of modern times.”⁹⁴

Forsvarerne uttrykte sin bekymring for anonym vitneførsel under hele saken.

Det gjenstår å se om saken vil bli anket helt opp til EMD, da dommen hovedsaklig baserer seg på de anonyme vitnenes vitneprov, noe som strider mot EMD sine tidligere avgjørelser, jf. pkt 7.

8. BETENKELIGHETER RUNDT ANONYME VITNER

Et vitne har i alminnelighet en plikt til å avgi vitneforklaring i retten. Dersom vitnet nekter dette, kan retten ta i bruk ulike tvangsmidler med henblikk på å få vitnet til å avgi forklaring. Lovverket har regler om vitnebeskyttelse og vitnefritak, som i utgangspunktet går ut på at vitnets forklaring skal kunne avgis trygt eller at han slipper å vitne. Det foreligger en ny lovbestemmelse til beskyttelse av vitner mot trusler og represalier, jf. strl. § 132 a. Formålet med denne paragrafen er å slå hardt ned på de som forsøker å skremme vitner fra å avgi vitneprov.

Spørsmålet blir om man ved anonymisering av vitner bør gå så mye lengre i vitnebeskyttelsen som det nå er åpnet for. Med andre ord blir spørsmålet om strpl. § 130 a går for langt i beskyttelsesprosessen ved å tillate anonyme vitner. Man kan f.eks reise spørsmål om det bare bør være adgang til å delvis anonymisere vitnet, fremfor å anonymisere vedkommende helt, om man skal utelate identifikasjonsopplysninger eller om man skal utelate deler av vitneprovet? Formålet med paragrafen er jo å beskytte vitnet mot eventuelle represalier.

⁹⁴ Jf. forsvarsadvokat i saken Errol Robinson

I noen situasjoner vil de reglene som fantes før strpl § 130 a være utilstrekkelige til å sikre vitnet mot at tiltalte får kjennskap til hvem som har avgitt en belastende vitneforklaring mot ham. Hvis vitnet skal beskyttes mot represalier fra den tiltaltes side, vil det kunne være nødvendig å avskjære tiltalte fra kjennskap til de deler av vitneforklaringen hvor man kan resonnerer seg frem til hvem vitnet er.

8.1 Debatt og kritikk

Spørsmålet om påtalemyndighetenes anvendelse av anonyme vitner i straffesaker har i de senere år stadig gitt anledning til en debatt, både i media, blant organisasjoner og politikere.

Debatten har blant annet pågått lenge i nabolandet Danmark, så vi retter også blikket dit hen fordi det der foreligger langt flere kilder på rettsområdet.

Kriminaldommer Jens Gabe foretok allerede i 1983 en gjennomgang av de praktiske muligheter for beskyttelse av vitnets identitet. Gabe gjennomgår i den forbindelse retsplejelovens regler om anklageskriftets, bevisfortegnelsenes og dommens utforming, om tiltaltes tilstedeværelse i retten under vitners forklaring og med dørene lukket. Gabe gjør seg til talsmann for en økt anvendelse av anonyme vitner og konkluderer side 303:

”I saker mod medlemmer af narko-eller rockerbander kan der være grund til at unlade at oplyse tiltalte om identiteten af vidner, som frygter repressalier, ikke kun på grund af konkrete trusler mod det pågældende vidne, men også fordi de i luften liggende trusler i vidt omfang forhindrer resforfølgning. Hensynet til tiltalte vil kun sjældent tale imod en beskyttelse af vidners identitet, og der er formentlig hjemmel til at gennemføre en sådan beskyttelse på ethvert trin af sagen særligt ved anvendelse af resplejelovens § 173, stk. 2.”⁹⁵

Gabe tilføyer imidlertid at vitneforklaringers innhold må refereres for tiltalte, og at referatet ikke må utelukke detaljer som er av betydning for domsavgjørelsen. Domfelte

⁹⁵ Ugeskrift for retsvæsen (1984)

må ha et ubetinget krav på å vite på hvilket grunnlag han er dømt, og hvis vesentlige ting i vitnets forklaring ikke kan gjentas for tiltalte, må retten se bort fra forklaringen ved pådømmelsen av saken.⁹⁶

Tiltalte blir forsvarsløs overfor et vitnets forklaring når han ikke har noen reell mulighet for å tilbakevise vitnets opplysninger. Denne mangelen avhjelpes ikke ved forsvarerens kjennskap til vitnets identitet. Dette er også på grensen mot EMK sin bestemmelse om ”fair trial” i art. 6.

Anonyme vitner blir rett og slett en trussel mot fundamentale prinsipper i strafferetten. Risikoen for uriktige domsavgjørelser økes ved hemmeligholdelsen av deres identitet. I de saker der represaliefaren er stor, er ofte vitnene selv dypt kompromitterte. Slik kan et vitne som lyver, under dekke av sin anonymitet og således med en betydelig mindre risiko, oppnå å kunne få si ”hva som helst”. Forsvareren settes i en nærmest uløselig situasjon når han avskjæres fra å tilrettelegge et forsvar sammen med sin klient overfor de belastende uttalelsene som kan komme fra det anonyme vitnet.

Motivene til vitnet kan være så mangt. Det kan være et ønske om å få en aktør ut av f.eks narkotikamarkedet, for så å tre inn selv. Det kan være en personlig vendetta og det kan være at vitnet faktisk tar feil om tid, sted, person osv.

8.2 Argumenter for anonym vitneførsel

Det er først i de senere år at vitner i straffesaker har gitt uttrykk for en alvorlig frykt for å avgi forklaring. Dette kan være en følge av en økende negativ fokus i mediene på det å vitne, det kan komme av et økende narkotikaproblem eller også økende organisert kriminalitet. I Norge har hatt en økende gjengdanning. ”A- og B-gjengen”, og deres kriminelle livsstil, har etter hvert blitt kjente fenomen i medier og blant folk

Det spesielle ved slike miljøer er at det foreligger en æreskodeks, en uskreven lov om at man ikke ”tyster” til myndighetene, dersom man selv eller noen man kjenner

⁹⁶ Ugeskrift for retsvæsen (1984)

rettsforfølges. Samtidig ligger trusler på livet, vold, hærverk og lignende i bunnen innenfor mange av disse miljøene. Dette er med på å skape frykt hos mange vitner, både i og utenfor miljøene.

Det er nødvendig i slike situasjoner å sikre at vitner blir best mulig beskyttet. Før strpl. § 130 a var man begrenset til å benytte andre regler om vitnebeskyttelse, som aldri ville kunne garantere at tiltalte ikke fant vedkommende. Alt ble jo protokollført, selv om tiltalte f.eks måtte forlate salen mens vitneprovet ble avgitt, jf. strpl. § 245.

Av hensyn til rettshåndhevelsen er det ofte veldig viktig at vitneforklaring gis. Dersom vitnet unnlater å vitne pga frykt kan hele rettsordenen stå i en situasjon hvor man må velge mellom å la en (mulig) grov forbrytelse forbli upåttalt eller tillate bruk av anonymt vitne. Hensynet til rettshåndhevelsen og en effektiv bekjempelse av grove forbrytelser taler i slike tilfeller for bruk av anonyme vitner.

Det vil være støtende for rettsbevisstheten dersom kriminelle ved utøvelse av terror overfor eventuelle vitner gjør seg immune mot rettsforfølgning. Videre kan det fryktes at trusler mot vitner får et større omfang, dersom det blir allment kjent at kriminelle på denne måten kan frigjøre seg fra rettsforfølgning. Til slutt kan det i visse tilfeller også øke risikoen for iverksettelse av selvtekt – privat rettshåndhevelse.

Rettsvesenet er ikke bare avhengig av at vitner stiller, det har også en viss plikt – i det minste moralsk – til å beskytte de som faktisk vitner. Beskyttelsen kan ha mange grader. Den kan omfatte alt fra politibeskyttelse til å gi vitnet en ny identitet.

Hvis truede vitner skal sikres fullstendig kan det være nødvendig at deler av vitnets forklaring hemmeligholdes og ikke bare vitnets identitet. I slike tilfeller må det da pålegges forsvareren å ikke referere visse avsnitt av vitneforklaringen for tiltalte, eller stille spørsmål ved krysseksaminasjonen slik at tiltalte kan resonnere seg frem til hvem vitnet er.

Anonym vitneførsel har større praktiske fordeler fremfor andre alternativer som følgende:

Anonymitet er en av de beste sikkerhetsgarantiene noen kan gis. Dersom tiltalte ikke kjenner sin "tyster", er det umulig for ham å hevne seg på vitnet. Så lenge anonymiteten opprettholdes vil den antagelig være det alternativet som gjør vitnet tryggest, både fysisk og psykisk.

Vitnets følelse av trygghet er viktig i vurderingen om bruk av anonymisering. Rettsvesenet har en like stor moralsk forpliktelse til å ivareta den psykiske som den fysiske helse. Politibeskyttelse kan man av praktiske grunner bare ha en begrenset periode. Hva da, når den avsluttes? Skal vitnet kikke seg over skulderen resten av livet?

Anonymitet er prosessøkonomisk mindre ressurskrevende enn f.eks politibeskyttelse og lignende tiltak. Å skape en ny identitet for en person krever nødvendigvis enorme ressurser. Anonymisering av vitneprov kan derimot sikres med mye enklere midler. Det krever bare en viss innsats fra statsadvokaten og retten mens saken pågår, og etter at saken er avsluttet er det ikke noe etterfølgende arbeid. Anonymiteten griper i liten grad inn i vitnets vanlige liv. Vedkommende trenger ikke å bytte jobb, navn, bosted m.m. Han trenger heller ikke sitte midlertidig i fengsel mens de tilrettelegger hans nye liv, slik tilfelle er for noen som endrer sin identitet.

Vitnebeskyttelse gjennom ny identitet begrenses veldig i et lite land som Norge, da det ikke er så mange steder å gjemme seg, selv under nytt navn. Dette er jo også et meget belastende tiltak for vitnet, da det blir nødt til å oppløse og flytte fra hele sitt sosiale nettverk. I tillegg reiser det mange spørsmål rundt beskyttelsen av vitnets nære og kjære, som også kan bli offer for represaliene, også dersom vitnet selv har gått under jorden.

8.3 Argumenter mot anonym vitneførsel

Tiltaltes rett til en rettferdig rettergang etter EMK art. 6, begrenses sterkt ved anonym vitneførsel i en straffesak. Hans mulighet til å imøtegå vitnet, vanskelig-/umuliggjøres

dersom det i en straffesak føres vitner hvis identitet holdes skjult for tiltalte og/eller hvis forklaringen hemmeligholdes for å skjule vitnets identitet.

Det viktigste ankepunktet mot anonyme vitner er måten ordningen kolliderer med viktige prinsipper i straffeprosessen. Vi nevner igjen at retten til kontradiksjon og krysseksaminasjon ikke blir fullstendig opprettholdt. Dette er grunnleggende prinsipper i norsk rett og bør således også gjennomføres til det fulle. Selve uttrykket ”anonyme vitner” kan i tillegg være provoserende for de som er opptatt av tiltaltes stilling i prosessen.

Hemmeligholdelsen av vitnets identitet vil berøve tiltalte muligheten til å opplyse retten om vitnets motiver for å gi et belastende vitneprov. Samtidig medfører muligheten for anonymisering en økt risiko for at personer som ønsker å få has på en annen vil komme med falske anmeldelser og vitneforklaringer. Gjennom anonymisering vil et slikt vitne kunne oppnå vidt spillerom for sine beskyldninger, og tiltalte og forsvarer vil ikke ha noen eller hvert fall få muligheter til å imøtegå forklaringen.

Hemmeligholdelsen av de elementer i vitnets forklaring som kan avsløre vitnets identitet, kan også vanskeliggjøre forsvaret. Dersom vesentlige opplysninger om tid, sted, hvem som var til stede m.m utelukkes, kan dette i noen tilfeller være helt avgjørende for det resultat retten kommer til. Var tiltalte på stedet? Når var han der? Sammen med hvem? Osv.

Det at forsvareren kan kjenne til vitnets identitet gir ingen sikkerhet for at relevante opplysninger om vitnets troverdighet kommer frem. Forsvarerens spørsmål til et vitne vil som oftest bli stilt på bakgrunn av opplysninger som han har fått av tiltalte. Forsvareren vil ved anonym vitneførsel være avskåret fra å drøfte vitnets person og forklaring med tiltalte. Det er den tiltalte som best kjenner saken og sin egen rolle, og han vil derfor ofte også være den beste til å vurdere troverdigheten av avgitte forklaringer. Forsvaret som sådan vil derfor svekkes dersom forsvareren, sammen med tiltalte, er avskåret fra å tilrettelegge et forsvar overfor de belastende uttalelser som kan komme frem under vitneforklaringen.

Videre kan det med rette anføres at vitneanonymitet kan ha betydning for tillitsforholdet mellom den tiltalte og hans forsvarer. Grunnlaget for tilliten vil bli svekket i de situasjoner der forsvareren sitter med opplysninger som tiltalte ikke har. Når forsvareren vet hvem vitnet er, men ikke kan fortelle det til sin klient, vil tiltalte kunne oppleve forsvareren som nærmere tilknyttet påtalemyndigheten enn seg selv.

Til slutt må det fremheves at anonymisering av vitner gir en mulighet for en viss grad av hemmelige domsavgjørrelser. Det strider mot prinsippet om at tiltalte under domsforhandlingen skal gjøres kjent med alt det materiale som gjøres gjeldende mot ham. Såfremt slike prinsipper ikke respekteres fullt ut, vil tilliten til rettssystemet kunne lide blant de mennesker som dømmes i slike saker, og denne mistilliten vil kunne spre seg blant allmennheten. Dokumentene som omfatter disse vitneutsagnene vil jo holdes skjult for offentligheten, for å opprettholde vitnets anonymitet.

I de tilfellene hvor anonymisering tillates, skjer det med det dobbelte formål at man vil oppnå vitnets forklaring og i tillegg beskytte vitnet. Det bør imidlertid overveies om anonymiseringen i det hele tatt er en effektiv beskyttelse av vitnet.

Det er kun når retten er fullstendig sikker på at vitnet ikke vil kunne identifiseres av tiltalte, at anonyme vitneprov bør kunne komme på tale. Selv et meget sterkt begrenset vitneutsagn vil i noen tilfeller ikke kunne hindre at tiltalte blir klar over hvem vitnet er, særlig dersom han kjenner vitnet. Dette gjelder for eksempel der hvor det kun er et eller få vitner til en forbrytelse, og den tiltalte kjenner disse mulige vitnene. I så fall kan situasjonen bli den at tiltalte retter represalier mot samtlige tilstedeværende ved forbrytelsen, herunder også de som ikke er vitnet.

Hvis tiltalte ikke i forkant har kjennskap til personen som ønskes ført som vitne, vil det være større mulighet for å sikre vitnet. Dette gjelder ved de såkalte tilfeldighetsvitner. Disse vil i stor grad kunne beskyttes ved enkle midler, som falskt navn, forkledning med mer. De betenkeligheter mot anvendelse av anonyme vitner som skyldes hensynet til tiltaltes forsvar, vil svekkes betydelig hvis tiltalte uansett vitnets anonymitet får full kjennskap til forklaringens innhold.

8.3.1 Vitne som tiltalte kjenner

Der det foreligger et bekjentskap eller en relasjon mellom tiltalte og vitnet kan dette ha betydning for forsvarerens rett til å svekke tilliten til vitnets observasjoner og også hans underliggende motiver. Det kan være at vitnet selv har en kriminell bakgrunn han ikke nødvendigvis er dømt for, men som tiltalte kjenner til. I det hele tatt er det mange opplysninger tiltalte kan sitte med, som ville styrket hans forsvar ved å svekke vitneprovet. Disse får tiltalte således ikke anvendt ved anonym vitneførsel.

8.3.2 Vitne som tiltalte ikke kjenner

Hvis tiltalte ikke kjenner til vitnet har anonymiteten liten praktisk betydning i forhold til å skulle angripe vitnets troverdighet. For å kunne gjøre dette må tiltalte ha kunnskaper av betydning for denne troverdigheten som forsvareren og retten for øvrig ikke er i besittelse av. Dette forutsetter at det foreligger en personlig relasjon mellom tiltalte og vitnet. Tiltaltes manglende kunnskap om vitnets identitet er derfor også uten betydning for kontradiksjonsadgangen.

8.4 En trussel mot rettssikkerheten?

I svarene til høringsbrevet som ligger forut for Ot.prp. nr. 40 er det mange som uttrykker skepsis til lovforslaget fordi de mener det vil innebære en svekkelse av rettssikkerheten. Flere av de som påberoper rettssikkerheten som et motargument til anonym vitneførsel later imidlertid til å glemme at rettssikkerhet ikke bare er et spørsmål om å unngå at uskyldige blir dømt. Rettssikkerhet innebærer også at man trygt kan henvende seg til rettsvesenet for hjelp, at allmennheten føler en trygghet og en tillit til rettsapparatet dersom de utsettes for noe eller bevitner noe kriminelt. Rettsvesenet skal også være i stand til å yte den hjelpen som søkes og være publikumsgaranti for at skyldige blir dømt.

Det påpekes i forarbeidene at anonymitet svekker rettssikkerheten ved reduksjon av offentlig innsyn.⁹⁷ Slik innsynsbegrensning overfor offentligheten er det imidlertid også adgang til i dag gjennom dl. § 126, hvor retten kan beslutte å føre saken for lukkede dører. Det er heller ingenting i veien for at publikum får kjennskap til selve vitneprovet, bare vitnets identitet holdes unna media.

8.5 Anonymitet og forhåndsdømming

Forarbeidene omtaler en annen betenkelighet rundt det å føre vitner anonymt. Ved å tillate anonym vitneførsel har man sendt ut et signal om tiltalte til legdommerne, jury mm. Dette kan bidra til at tiltalte forhåndsdømmes.

En tillatelse til å føre anonyme vitner indikerer at retten har vurdert tiltalte eller hans omgangskrets som potensielle voldsforbrytere. Det er jo rimelig å anta at faren etter § 130 a kommer fra den tiltalte eller hans miljø. Dette kan gi et lite fordelaktig inntrykk av tiltalte, og slik påvirke legdommere. Risikoen for at fagdommeren skal la anonymiteten komme til tiltaltes ugunst vil variere etter om han selv har avsagt kjennelsen eller ikke. Der han selv har avsagt den, kan det sies at han allerede har gjort seg opp en mening om tiltalte. Dommeren kan få kjennelse fra en annen dommer, men da begrenses hans selvstendige vurdering.

Departementet mener i proposisjonen at det er liten grunn til å bekymre seg for en slik effekt av anonymitet. Faren for dette er minimal så lenge de involverte er klar over problemstillingen, og er bevisste på ikke å la anonymitetsvurderingen virke inn på deres vurdering av skyldsspørsmålet på en uheldig måte.⁹⁸

⁹⁷ Ot.prp. nr. 40 s. 29

⁹⁸ Ot.prp. nr. 40 s. 30

8.6 Utnyttelse av § 130 a?

Flere av høringsinstansene uttrykker en bekymring for at det skal forekomme en utvikling hvor folk, med kjennskap til mulighetene i § 130 a, vil kreve anonymitet, selv om vilkårene ikke er tilstede.⁹⁹ Problemet satt på spissen er at vitner melder seg men nekter å oppgi navn, med mindre de garanteres anonymitet. Spørsmålet blir om disse vitnene ville kontaktet politiet i utgangspunktet, dersom § 130 a ikke fantes. I så tilfelle fører § 130 a til at politiet oppnår flere kontakter gjennom vitnene som ønsker anonymitet. Dette kan, om ikke annet, ha en verdi for etterforskningen.

9. BØR RETTSTILSTANDEN ENDRES?

9.1 Strpl. § 130 a - en politisk skapt paragraf?

Da vi begynte med research i forbindelse med oppgaven, visste vi at temaet om anonym vitneførsel var mye omdiskutert. I forbindelse med Skriksaken, hvor flere av de tiltalte ble frikjent, deriblant fordi man ikke aksepterte vitneprovet fra Scotland Yard agentene, ble problemet belyst i media. En politisk debatt oppstod, og resulterte i dagens lovbestemmelse.

Loven har nå eksistert i noen år, men det finnes ingen praksis å oppdrive. Vi har vært på lovdata, vi har søkt på internett og flittig tatt i bruk det juridiske bibliotek, men det er tynt med stoff etter at lovbestemmelsen kom til. Det eneste vi finner er en og annen kritisk artikkel i Dagbladet, i etterkant av lovgivningen, som reiser noen prinsipielle spørsmål. En av grunnene til dette er selvfølgelig at dersom anonym vitneførsel blir benyttet i en sak, vil saken ofte bli unndratt offentligheten.

⁹⁹ Ot.prp. nr. 40 s. 30

Vi må da stille spørsmålet: Var behovet for § 130 a tilstedeværende, eller ble den skapt av debatten etter Skriksaken? Det ville jo vært naturlig at den i større grad ble benyttet, dersom behovet for anonymitet var så etterlengtet som noen hevdet.

De representanter fra statsadvokatembetet, domstolen og forsvarersiden som vi har vært i kontakt med, er alle enige om en ting. Denne paragrafen har ikke blitt og vil ikke bli påberopt ofte, da kravene til bruk av den er så strenge og bevisverdien av et eventuelt vitneprov vil bli så svekket. I tillegg vil man risikere at vitneførselen blir påberopt som ankegrunnlag – helt opp til EMD.

Slik vi har forstått det, blir paragrafen sjelden eller aldri påberopt, verken av påtalemyndigheten eller forsvaret. De søker i stedet andre vitner og bevis for sin sak. Det kan likevel være greit at loven ligger der, slik at man har den dersom behovet skulle dukke opp. Drøftelsen blir imidlertid om man heller kunne hatt en bredere tolkning av allerede eksisterende lovverk. Det er en oppgave i seg selv.

Vår konklusjon er i alle fall at det var media og politikerne som skapte strpl. § 130 a – ikke utøverne i rettsvesenet.

9.1.1 Heroinsaken

Heroinsaken¹⁰⁰ omhandler en sak der politiet i januar 2001 beslagla 35 kilo heroin, og tok ut tiltale mot en kosovoalbaner og en marokkaner som de mente var mellommenn. Påtalemyndigheten trakk tiltalen da Høyesteretts kjæremålsutvalg bekreftet en lagmannsrettskjennelse om at forsvarsadvokatene burde få innsyn i langt flere av sakens dokumenter.

Påtalemyndigheten sa de holdt dokumentene hemmelig fordi noen av deres kilder som var referert i dokumentene ville bli gjenkjent og drept dersom de ble gjort tilgjengelige for de tiltalte. Forsvarsadvokatene antydte på sin side at påtalemyndigheten frafalt tiltalen fordi politiarbeidet ikke tålte dagens lys.

¹⁰⁰ Politiskanalise.no (2001)

Da påtalemyndigheten trakk saken, oppsto det straks et politisk press for å endre regelverket slik at politiet skulle få bedre muligheter til å beskytte sine kilder.

Her har vi nok et eksempel på at justispolitikere føler en trang til å gjøre et forsøk på å endre lovverket, for å forsvare seg overfor allmennhetens reaksjon på at to menn går fri etter å ha bli tatt med 35 kilo heroin.

Det spesielle med denne saken, er at den sannsynligvis ikke ville gitt noe annet resultat etter den nye lovbestemmelsen heller. Det ble fastslått i lagmannsretten at de bevis politiet tilbakeholdt, var av sentral betydning for forsvaret, og derfor uansett ikke kunne avskjæres. Dersom politiet likevel hadde fått medhold i tilbakeholdelse, ville man således risikert justismord.

Den politiske dragkampen i denne forbindelse har bestått i hvor grensen for hva som er sakens dokumenter skulle gå. Skal påtalemyndigheten alene få bestemme hva forsvarerne skal få se, eller skal retten være med på å avgjøre det?

Kort tid etter at påtalemyndigheten trakk saken, kom det forslag om å endre reglene om dokumentinnsyn.

Lovgivningen begynner nå å bevege seg sterkt mot at forsvarere nektes mer og mer innsyn. Først kom lovbestemmelsen om anonym vitneførsel og to år senere ble det adgang til å begrense forsvarerens innsyn ytterligere.

”Politidirektoratet er nå i ferd med å sette ut i livet nye regler for vitnebeskyttelse. Vitner som er truet skal få tilbud om vakthold, voldsalarm, adressebeskyttelse og nytt bosted. Norge har fått de andre nordiske landene med på et samarbeid om vitnebeskyttelse.”¹⁰¹

Det er klart at denne nye lovtrenden reiser en hel del prinsipielle betenkeligheter når det gjelder gjennomføringen av det kontradiktoriske prinsipp i straffeprosessen.

¹⁰¹ Dagbladet 11.09.2002.

Samfunnet i dag har en høyere bevissthet om individets rettsikkerhet i straffesaker, men hvem skal man egentlig beskytte? Her må det trås varsomt, slik at man ikke går mot den grunnleggende uskyldspresumpsjonen om at enhver skal anses uskyldig til det motsatte er bevist.

9.2 Burde strafferammen være avgjørende?

Slik det er i dag er det såkalte ”alvorlige forbrytelser” som omfattes av § 130 a. Men, hvem avgjør hva som er alvorlig for den enkelte? Det må være åpent for en viss subjektiv vurdering. Dersom vi eller vår familie utsettes for vold, vil dette føles langt mer alvorlig for oss enn f.eks Nokas-ranet i Stavanger, fordi det påvirker oss direkte.

Det er rimelig å tro at det er større sjanse for at folk flest bevitner en eller annen form for ”hverdagskriminalitet” fremfor en ”alvorlig forbrytelse”. Mange ville nok hatt større betenkeligheter mot å vitne mot sin lokale mc-gjeng enn i en stor ranssak, da organisert kriminalitet virker fjernere enn den lokale.

Hva som er organisert kriminalitet blir også et definisjonsspørsmål, det finnes både små og store former for organiserte gjenger uten at de nødvendigvis faller inn under samfunnets definisjon av mafia.

Tingrettsdommer Morten Bjone (Oslo tingrett) foreslo i Ot.prp. nr. 40 at man skulle ha strafferammen, og ikke forbrytelsen i seg selv, som avgrensningskriterium for anonym vitneførsel: ”det [kan] lett oppstå behov for anonym vitneførsel i saker som gjelder overtredelser av andre lovbestemmelser enn de som er positivt oppregnet. (...) Når det gjelder de saker hvor det er behov for anonym vitneførsel behøver disse heller ikke alltid å dreie seg om lovbrudd med de høyeste strafferammene.”¹⁰²

Problemstillingen kan strekkes ennå lenger, og man kan stille spørsmål ved om det bør være åpent for anonym vitneførsel uavhengig av hva slags forbrytelse det er snakk om.

¹⁰² Ot.prp. nr. 40 s. 37

Begrunnelsen for dette er at når det først åpnes for muligheten til å føre vitner anonymt, så bør det være likhet for loven. Blir man truet som vitne eller det foreligger en reell fare for represalier så bør man beskyttes, uansett hvilken paragraf siktede er tiltalt etter. Uansett hvilken avgrensning man velger å bruke, er det en forutsetning at det foreligger strenge vilkår for bruken. Strenge vilkår er med på å begrense betenkelighetene ved bruken, samtidig som det medfører at anonym vitneførsel bare besluttet i de tilfeller det er strengt nødvendig.

9.3 Represalier - en reell fare?

Påtalemyndigheten prøver, så langt de kan, å forsikre folk om at det å vitne ikke nødvendigvis er så farlig. Det er jo i deres interesse også, at vitnet stiller med åpen identitet, da dette styrker vitneprovet og bevisverdien av dette. Påtalemyndigheten har en kontinuerlig kontakt med vitner. Ut fra dette forsøker påtalemyndigheten i samarbeid med politiet å foreta en reell farevurdering av vitnets situasjon. Det er en kjensgjerning at de færreste vitner utsettes faktisk for represalier.

Trusselbildet av represaliefaren blir stadig tegnet av politiet, politikere og media, men ingen innehar noen form for statistikk eller annet vitenskapelig belegg som angir tall om hvor mange tilfeller vi snakker om. Hvorvidt faren er økende, er i stor grad spekulativt. Det er jo rimelig å anta at brorparten av de som ikke tør å vitne, heller eller ikke tør å stå frem og fortelle det.

Hvor stor er den reelle faren for represalier i et land som Norge? Dette er det vanskelig å fastslå. Det man i utgangspunktet har å forholde seg til ved denne vurderingen, er det antall tilfeller som faktisk anmeldes eller som i alle fall kommer til politiets kunnskap. Man kan likevel ikke legge skjul på at de som blir utsatt for represalier ofte ikke tør å stå frem, ei heller anmelde forholdet, i frykt for ytterligere represalier.

Det er hevdet fra flere hold at vår kriminalitetskultur både har blitt grovere og mer omfattende de senere år. På tross av dette, kan de representantene fra rettsvesenet som vi har vært i kontakt med likevel ikke fortelle om mange saker der represalier faktisk

har forekommet. Derimot fremsettes det i større grad trusler. Disse kan i så fall avhjelpes gjennom straffeforfølgelse etter strl. § 132 a.

Det opplyses fra statsadvokatembetet og domstolen at § 132 a anvendes i langt større grad enn strpl. § 130 a. Det er også langt færre betenkeligheter ved bruk av denne. Formålet med § 132 a er todelt. Det ene formålet er ment å ivareta allmennpreventive hensyn. Paragrafen sender ut en tydelig beskjed om at forsøk på vitnepåvirkning er uakseptabelt og vil bli sanksjonert mot. Det andre formålet er et ønske om å beskytte vitner som er redde for å stå frem.

I den forbindelse reises en problemstilling hvorvidt § 132 a alene gir beskyttelse nok i forhold til det trusselbilde vitner står overfor.

Ved vurderingen av hvorvidt det foreligger en reell fare for represalier, må det tas med i betraktningen at det ofte er langt fra fremsettelse av en trussel til faktisk gjennomføring av en represalie. ”Det er langt fra tanke til handling.” Det blir derfor et spørsmål om faren for represalier virkelig er så reell som fryktet.

9.4 Konklusjon

9.4.1 Sammenfatning av drøftelsen

Vår konklusjon er at man står i en posisjon der det er motstrid mellom to grunnleggende strafferettslige rettssikkerhetsprinsipper. På den ene siden, rettssikkerheten for tiltalte. På den andre siden, rettssikkerhet for vitner. Avveiningen her er fryktelig vanskelig, da begge prinsippene ivaretar rettssikkerhetshensynet, som i sin helhet gagnar samfunnet. Hvordan skal man ivareta alles interesser samtidig? Er det i det hele tatt mulig?

Tiltalte er uskyldig til det motsatte er bevist, og hans rett til forsvar er av betydning for oss alle. Vitnet skal selvfølgelig også beskyttes, dersom det er i fare. Folk ville ellers kvie seg for å stå frem. Begge sider har et behov for å føle seg beskyttet av rettsstaten. Retten til en rettferdig rettergang, samt retten til å kunne vitne uten å utsettes for fare, er begge basert på et gjensidig tillitsforhold mellom staten og borgerne.

Å ivareta rettssikkerheten er en vanskelig balansegang mellom de ulike partenes interesser. For å verne borgerne mot overgrep må politiet avdekke lovbrudd, og dette behøver de borgernes hjelp til. ”Uten vitner dør rettstaten” har justisminister Dørum uttalt.¹⁰³

Vitnene må ikke kunne trues fra å vitne. Det er derfor viktig at man slår hardt ned på de som forsøker seg på dette. Den nye straffelov § 132 a skal bekjempe nettopp dette.

Dørum har videre uttalt: ” Rettssikkerhet er rettsstatens grunnmur og et av de viktigste prinsippene en må verne om. Rettssikkerhet er et todelt prinsipp: Borgeren skal beskyttes mot overgrep fra myndighetene, og borgeren skal beskyttes mot overgrep fra andre borgere”.¹⁰⁴ I debatten rundt anonym vitneførsel står det mellom nettopp disse to prinsippene. Ved å tillate anonyme vitner er myndighetene i grenseland for å begå overgrep mot tiltalte, og ved å ikke tillate det, bifalles det at borgeren utsettes for trusler og overgrep av andre borgere.

Påtalemyndighetene bør etter vår oppfatning unnlate å benytte anonyme vitner i den grad det lar seg gjøre. Vitnet bør i alle fall ikke være det eneste beviset i saken, da ville det uansett stride mot EMD praksis. Dersom påtalemyndigheten har andre bevis, bør det vurderes om saken likevel kan føres uten vitnet.

Skal vitnet føres, vil det i alle fall være rimelig å vurdere graden av anonymitet. Vi har langt færre betenkeligheter med at det tas forhåndsregler for å skjule vitnets identitet, enn at vitnet ikke er tilstede og at vitneprovet leses opp av politibetjenten som foretok avhøret. Jo flere som har vært implisert i vitneprovet, desto større sjanse for misforståelser og fare for at faktum ikke stemmer. Ved at vitnet selv sitter i vitneboksen, gis forsvareren i alle fall en viss mulighet til selv å krysseksaminere.

¹⁰³ Aftenposten 18.08.2003

¹⁰⁴ Aftenposten 18.08.2003

Utgangspunktet er at straffeprosessen er en partsprosess, som bygger på at det skal foreligge like muligheter både for forsvaret og aktoratet. Vitneplikten er en del av denne partsprosessen, til tider også en nødvendighet.

Det faktum at det føles ubehagelig å stå frem for politiet eller å vitne i en rettssak, er ikke et argument for at vedkommende skal få slippe. Når § 130 a nå er lovfestet, vil man kunne risikere at folk påberoper seg denne for å slippe å oppleve ubehaget. Riktignok er kravet til anonym vitneførsel at det også skal foreligge objektive vilkår, men hvem skal bære bevisbyrden for det? Hvem tar avgjørelsen på når faren foreligger og ikke? Og i så fall på hvilket grunnlag? Det finnes lite teori, og så godt som ingen praksis på området. Saken vil ofte også unndras offentlighet av hensyn til bevaring av anonymiteten, slik at eventuell praksis heller ikke vil komme opp i dagen.

Det faktum at avgjørelsen og saksdokumentene unndras offentligheten i slike saker finner vi også meget betenkelig. Hvem kontrollerer og garanterer da for rettssikkerheten? Og rettssikkerheten for hvem? Konsekvensen av dette kan bli at relativt like saker vil vurderes forskjellig. Dette strider mot prinsippet om likhet for loven.

9.4.2 Bør rettstilstanden endres?

Som tidligere nevnt i oppgaven har vi snakket med representanter fra alle sider i rettsvesenet; påtalemyndigheten, forsvaret og domstolen. Enigheten blant disse er stor, anonyme vitner er ikke gode vitner. Aktoratet vil i mange tilfeller vurdere henleggelse fremfor å føre et vitne anonymt. Er saken så svak at vitnet er avgjørende, kan dette være en riktig avgjørelse. Forsvaret er på sin side opptatt av å bevare sin klients rettigheter, og dette vanskeliggjøres ved bruk av anonyme vitner. Domstolen er heller ikke tjent med dette. Alle partene har jo et ønske om en rettferdig avgjørelse. Ingen vinner på en uriktig avgjørelse.

Vår konklusjon er at hvert tilfelle må vurderes individuelt, og man bør strekke seg langt for å unngå bruk av anonyme vitner da betenkelighetene rundt dette er så store. Dette gjelder særlig i de saker der vitnet fullstendig anonymiseres.

Slik vi ser det må det være snakk om enten eller, alle eller ingen. Enten må alle vitner i utgangspunktet ha mulighet til å kunne bli ført anonymt, eller så bør det ikke tillates i det hele tatt. Vi ser et klart behov for likhet for loven, og spesielt i saker om anonyme vitner, fordi disse sannsynligvis i fremtiden også vil være svært få i antall.

10. OPPSUMMERING

Den nye lovgivningen som åpner for anonym vitneførsel reiser en del problemstillinger og betenkeligheter.

Det er to grunnleggende prinsipper som står mot hverandre. Retten for en tiltalt til å ha det beste forsvar som mulig er med på å ivareta presumsjonen om at man er uskyldig inntil det motsatte er bevist. Videre har samfunnet en plikt til å beskytte vitner som står frem mot trusler og represalier. Det er viktig for prosessen at man har anledning til å føre vitner.

Rettssikkerhetens prinsipper er sentrale i vår rettsstat. Borgerne beskyttes mot myndighetsmisbruk og andre borgere gjennom lovgivningen. Samtidig ivaretar loven den enkelte lovbryters rett til en forsvarlig og rettferdig rettssak.

Vitneanonymitet kan variere i ulike grader og situasjoner. Der vitnene ikke er fullstendig anonyme, senkes også graden av betenkeligheter.

Videre finnes det forskjellig type vitner. Noen er i lovbrüterens egen krets, kanskje selv lovbrüterer. Andre er ukjente for tiltalte. Disse kan være tilfældighetsvitner eller polititjenestemenn "undercover". Fellesnevneren for de ukjente vitnene, er at det foreligger mindre risiko for bakenforliggende motiver.

Praksis i de ulike land er noe varierende. Land som Danmark og Sverige, som vi gjerne sammenligner oss med, har ikke samme form for lovgivning som oss. England derimot,

har avgitt en kjennelse som samsvarer med formålet i strpl. § 130 a. EMD har avsagt en rekke avgjørelser på området. Fordi Norge foreløpig ikke har noen praksis, er det viktig å fastslå praksisen i andre land og se hvilke holdepunkter som legges til grunn for avgjørelsene der.

Hovedargumentet bak § 130 a er frykten for at vitner skal skremmes fra å stå frem. Den reelle faren for at vitner faktisk utsettes for represalier, har foreløpig vist seg å være liten. Grunnen til dette kan være at de som virkelig utsettes for det, ikke tør å anmelde det. Videre foreligger det et forbud mot å intimidere vitner i strl. § 132 a. Paragrafen kan anvendes som et alternativ til anonym vitneførsel, ved at man straffeforfølger de som forsøker å skremme vitner.

Hvorvidt rettstilstanden bør endres er foreløpig uklart, da man enda ikke har sett behovet for § 130 a i praksis. Det er likevel ingen tvil om at paragrafen i langt større grad er politisk- og mediaskapt enn den er skapt for anvendelse av og for rettsvesenets utøvere. Muligens er behovet for anonym vitneførsel tilstede, men vilkårene i § 130 a er i tilfelle så strenge at de er lite praktisk anvendelige.

11. LITTERATURLISTE

Bøker:

Andenæs, Johs.: Straffeprosess I, 3.utg., Oslo 2000

Bjerke, Hans Kristian og
Keiserud, Erik: Straffeprosessloven, kommentarutgave bind I, 3.utg, Oslo 2001

Danelius, Hans: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar til
Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, Stockholm
1997

Fleischer, Carl August:
Folkerett, 7.utg, Oslo 2000

Gisle, Jon m.fl.: Jusleksikon 2002

Hov, Jo: Rettergang I, Sivil- og straffeprosess, Oslo 1999

Hov, Jo: Rettergang II, Straffeprosess, Oslo 1999

Jebens, Sverre Erik: Menneskerettigheter i straffeprosessen, Oslo 2004

Jochimsen, Jørgen: Anonyme vidner og hemmelige agenter, 1.udg., 2003

Lødrup, Peter m.fl: Norsk lovkommentar, 4.utg., Oslo 2002

Retsplejerådet: Betænkning om anonyme vidner m.v., 1985

Tidsskrifter:

Juristen årg. 67 nr. 8, 1985

Ole Unmack Larsen: En trussel mod fundamentale principper i strafferettspleien – om anonyme vidner og agenter

Juristen årg. 78 nr. 8, 1996

Marianne Holdgaard Bukh:

Menneskeretslige krav ved brug af anonyme vidner

Lov & Ret, mars 1992

Peter Jürgensen: Det frygtsomme vidne

Ugeskrift for retsvæsen, årg. 117 nr. 47 1983

Peter Blum: Anonyme vidner

Ugeskrift for retsvæsen

25.08.1984: UfR 1984 s.81, Højesteretsdom 02.12.1983, om benyttelse af anonyme vidner under domsforhandlingen i straffesager

Ugeskrift for retsvæsen, årg. 118 nr. 34, 1984

Palle Kiil: Om benyttelse af anonyme vidner under domsforhandlingen

Ugeskrift for retsvæsen, årg. 119 nr. 21, 1985

John Peter Andersen: Anonyme vidner: En retspolitisk kommentar

Artikler:

Aftenposten.no

18.08.2003: Økt rettssikkerhet for borgerne

BBC News

18.03.2005: Four guilty of New Year shootings

BBC News

24.03.2005: Witness protection teams planned

CPS pressemelding

18.03.2005: CPS sets new standard for witness care at Birmingham shootings trial

Dagbladet.no

10.09.2002: Heroinsjokket presser fram lovendring

Dagbladet.no

11.09.2002: Bare ”hysj-advokater” får innsyn

Jus.no: Advokatforeningen om anonyme vitner

Jus.no

16.10.2003: Forslag om å endre reglene om dokumentinnsyn i straffesaker

“PA” News

18.03.2005: Trial raised ’witness protection’ to new level

Politiskanalyse.no

10.09.2002: Var det politiet som smuglet heroin?

Pressemelding fra Justis- og politidepartementet

02.10.1999: Tiltak for å beskytte politiet og vitner mot trusler og represalier fra kriminelle miljøer

Pressemelding fra Justis- og politidepartementet

06.07.2001: Tiltak for bruk av anonyme vitner

"The Sun"

11.04.2005: Witnesses ‘scared to talk’

UiB-magasinet

nr. 6, 2002: Ved tvil til fordel for tiltalte

Forarbeider:

Besl.O. nr. 87 (1999-2000):

Lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.

Council of Europe, Committee of ministers:

Recommendation No. R (97) 13

Innst.O. nr. 37 (1980-81):

Innstilling fra justiskomiteen om rettergangsmåten i straffesaker
(straffeprosessloven)

Innst.O. nr. 78 (1999-2000):

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven
og straffeprosessloven m.v. (tiltak for å beskytte aktørene i
straffesaker mot trusler og represalier m.v.)

NOU 1997:15: Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet

Odelstingsmøte 06.06.2000:

Sak nr. 1; Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i
straffeloven og straffeprosessloven m.v. (tiltak for å beskytte
aktørene i straffesaker mot trusler og represalier m.v.)

Ot.prp. nr. 24 (2002-03):

Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (begrensninger i
adgangen til dokumentinnsyn og bevisførsel)

Ot.prp. nr. 40 (1999-2000):

Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.
(tiltak for å beskytte aktørene i straffesaker mot trusler og
represalier mv.)

Andre kilder:

Aall, Jørgen: Siktedes rett til vitneeksaminasjon etter den europeiske
menneskerettighetskonvensjon og etter norsk rett, 1988

Den Norske Advokatforening:

”Retningslinjer for forsvarere”

Justisdepartementet i Sverige

Justisministeriet i Danmark

Lovregister:

Grunnloven, lov av 17. mai 1814:

§ 96

Straffeloven, lov av 22. mai 1902 nr.10:

§§ 39, 52, 121, 122, 130 a, 132 a, 148, 151 a, 153, 162, 192, 195,
196, 200 a, 222, 224, 225, 228, 229, 231, 233, 264, 266, 267, 268,
284, 317

Domstolloven, lov av 13. aug. 1915 nr. 5:

§§ 108, 126, 205

Twistemålsloven, lov av 13. aug. 1915 nr. 6:

§ 183

Plenumsloven, lov av 25. juni 1926 nr. 2:

§ 6

Straffeprosessloven, lov av 22. mai 1981 nr. 25:

§§ 18, 21 a, 54, 86, 92, 108, 110, 111, 115, 117, 122, 130, 130 a,
224, 226, 234, 234 a, 242, 242 a, 243, 245, 264, 267, 272, 274,
275, 276, 278, 294, 302, 305, 306, 377, 378

Alkoholloven, lov av 2. juni 1989 nr. 27:

§ 10-1

Dansk retsplejelov:

§§ 173, 742, 743, 748, 751, 835, 841, 848

Østerriksk straffeprosesslov:

Art. 152

Konvensjoner:

EMK:

Art. 6 (1) og (3) litra d

SP:

Art. 14 (1) og (3) litra e

Domsregister:

Rt. 1989 s. 1420

Rt. 1990 s. 1221

Rt. 1997 s. 869

UfR 1984.81.HD

EMD-praksis:

A 110 1986	Unterpertinger vs. Østerrike
A 145 1988	Barberá, Messegue og Jabardo vs. Spania
A 166 1989	Kostovski vs. Nederland
A 186 1990	Windisch vs. Østerrike
A 261-C 1993	Saídi vs. Frankrike
EMK 8417/78	X vs. Belgia
EMK 11219	Kurup vs. Danmark
RJD 1996 s. 446	Doorson vs. Nederland

